

DOOR WELKE LENS KIJKEN WIJ NAAR CHINA?

Kristof Decoster

MO* PAPER

nummer 22 – juli 2008

www.mo.be

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Redactieraad MO*papers: Bart Bode (Broederlijk Delen), Gerrit De Vylder (Lessius Hogeschool Antwerpen), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Jan Vannoppen (Velt), Rudy De Meyer (11.11.11), Bart Horemans (11.11.11), Catherine Vuylsteke (De Morgen), Gie Goris (MO*), Lieve De Meyer (eindredactie), Emiel Vervliet (hoofdredacteur).

Kristof Decoster is onderzoeker aan het Instituut voor Tropische Geneeskunde te Antwerpen. Hij bestudeert er de hervorming van de gezondheidszorg op het Chinese platteland.

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.mo.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

EEN TROEBELE LENS LEVERT EEN ONSCHERP BEELD OP

Het olympisch jaar 2008 is tot dusver een bijzonder tumultueus jaar gebleken voor China. We sommen even op: een barkoud Chinees Nieuwjaar met miljoenen reizigers die vast kwamen te zitten in bevroren treinstations; de zwaarste treincrash sinds een decennium in de provincie Shandong, oproer in Tibet, dat zich vervolgens verspreidde naar de Tibetaanse regio's in de aangrenzende Chinese provincies Sichuan, Gansu en Qinghai; de erg woelige doortocht van de olympische vlam in tal van wereldsteden, de aardbeving in Sichuan die aan minstens 70.000 mensen het leven kostte, overstromingen in Zuid-China, de beurzen van Shanghai en Shenzhen die een duik naar beneden maakten, een galopperende inflatie, ... het houdt niet op. Het lijkt erop alsof de Olympische goden China in 2008 nadrukkelijk in het vizier houden.

Ook de globale perceptie van China volgt in 2008 tot dusver het traject van een achtbaan. Het beeld dat westerse perslui van China ophangen, verandert slag om slinger, al naargelang van de 'feiten van de dag', zo lijkt het wel. Grosso modo is de tendens positief. De berichtgeving over het land is in de loop van 2008 – ongetwijfeld mede onder druk van de feiten en zeker sinds de aardbeving in Sichuan – een stuk genuanceerder geworden. Zo zorgden de rellen en de daaropvolgende repressie in Tibet in maart en april nog voor een erg negatief en nogal manicheïstisch beeld van het Chinese bewind. De performante en relatief transparante reactie van Hu Jintao en co op de aardbeving in Sichuan zorgde voor een ommekeer in de berichtgeving. De Chinese aanpak contrasteerde immers zowel qua openheid als qua efficiëntie fel met de manier waarop de junta in Myanmar reageerde op de cycloon Nargis. De perceptie van China werd van de weeromstuit iets positiever en commentaren over het Chinese regime werden genuanceerder, ook al omdat het (minstens voor enkele maanden) niet politiek correct meer leek om een land dat zo zwaar getroffen werd door een natuurramp het vuur aan de schenen te leggen. Het momentum voor de *China-bashers* lijkt even wat weg.

Niettemin waren er bij de herdenking van de Tian-an-Mentragedie op 4 juni 2008 opnieuw commentaren te horen over een repressief regime, waar de mensenrechtensituatie de jongste jaren nog verslechterd zou zijn in de aanloop naar de Olympische Spelen. Dat is ook het beeld dat mensenrechtenorganisaties als Human Rights Watch en Amnesty International ophangen van China. Amnesty zette dit jaar een 'tactische campagne' rond China op, inpikkend op de actualiteit van de Olympische Spelen. De organisatie slaagde er zeker in België, maar ook elders in de wereld in om mensenrechtenschendingen in China prominent op de politieke en media-agenda te plaatsen, daarbij in niet geringe mate geholpen door de gebeurtenissen in Tibet en pro-Tibetactievoerders die overal ter wereld luidruchtig van zich lieten horen. Het beeld van China waar mensenrechtenorganisaties op hameren en waarmee ze het Westen een geweten willen schoppen, wordt overigens graag bevestigd door idealistische Vlaamse politici als Bruno Tuybens (SP.a) en Wouter De Vriendt (Groen!), die vrij dicht aanleunen bij de mensenrechtenorganisaties. Deze progressieve politici menen het ongetwijfeld

goed, maar hebben net als de pers af en toe de neiging om op de mediafeiten van de dag te springen. Recentelijk was dat bijvoorbeeld het geval naar aanleiding van het oppakken van VRT-correspondent Tom van de Weghe door de Chinese politie bij een wegversperring in Sichuan. Zowel de pers als politici die tussenkomen, durven al te vaak de context en middellange termijntrends over het hoofd zien of negeren, waardoor de nuance soms enigszins verloren gaat. Of zoals Guy Poppe het uitdrukt in *De Morgen* van 25 juni 2008: rampen en oorlogen slorpen een beetje te veel aandacht op in de huidige buitenlandberichtgeving.

De modale kranten- en tijdschriftenlezer wordt in het olympisch jaar letterlijk overstelpt met China-informatie. De lezers zouden er ongetwijfeld baat bij hebben, mochten zij wat meer inzicht krijgen in de *frameworks* die journalisten gebruiken bij het coveren van China: welke zijn de kaders en schema's die impliciet of expliciet onder hun 'objectieve relaas van de feiten' verborgen liggen? Onder de verhaallijn en de soundbites van de dag zit immers vaak een bepaald beeld verscholen dat de journalist in kwestie erop na houdt over China. Onder die schema's van China zitten op hun beurt soms echte paradigma's verborgen, bijvoorbeeld over globalisering of over democratiserings- en moderningsprocessen in lage-inkomenslanden. De feiten van de dag worden dus onvermijdelijk geduid, zeker in commentaarstukken. En voor die duiding doet een redacteur een beroep op alle perspectieven op China die momenteel voorhanden zijn.

Die denkkaders zijn voor een deel ingegeven door commerciële motieven en eisen van de hoofdredacteur, maar vinden hun oorsprong soms ook gewoon in stereotiepe westerse vooroordelen en ethnocentrisme (de beruchte 'westerse bril'). Soms berusten ze ook louter op de stellige overtuiging dat ons liberale democratiemodel superieur is aan politiek-institutionele systemen elders in de wereld. Wij willen ons hier niet echt uitspreken over de oorsprong van die verschillende frameworks. Maar het is wel een feit dat er aan het begin van de 21ste eeuw hoe dan ook met een veelvoud van 'lenzen' wordt ingezoomd op het 'land van het Midden'.

In dit artikel willen we een overzicht geven van de verschillende kaders, schema's, denkmodellen en lenzen die gebruikt worden om in het olympisch jaar verslag uit te brengen over China. Daarbij streven we geen volledigheid na, want dat zou onbegonnen werk zijn. Het accent ligt op de kaders die we in het Westen hanteren, vooral in de geschreven (kwaliteits)pers in binnen- en buitenland. Vooral de lenzen van de journalisten en reporters zelf worden onder de loep genomen; die van academici en externe opiniemakers komen slechts in tweede instantie aan bod. Het is dus niet onze bedoeling om het 'echte' China te schetsen, wel om aan te geven op welke diverse manieren China gecoverd kan worden. Hier en daar toetsen we bepaalde lenzen ook wel aan de realiteit in het huidige China. Bepaalde lenzen zullen immers onvermijdelijk accurater en dus beter zijn dan andere. Maar een echt systematische analyse van de correctheid van de denkschema's over China hoeft de lezer hier niet te verwachten: het accent ligt zoals gezegd vooral op de diversiteit aan lenzen, minder op de vraag naar de juistheid ervan.

We willen erop wijzen dat zowel journalisten als lezers zich ervan bewust moeten zijn dat het coveren van China altijd een evenwichtsoefening is tussen 'objectiviteit' en 'betrokken tot zelfs bevooroordeelde waarneming'. En dan hebben we het nog niet gehad over media die zelf ook actoren kunnen zijn, ook al ontkennen ze dat doorgaans ten stelligste. Na de capriolen van de berichtgeving over China in dit turbulente olympische jaar zou alvast één zaak duidelijk moeten zijn: het is hoog tijd om verder te kijken dan de karikaturen en zwart-witbeelden van China en om een genuanceerder beeld van het land te schetsen.

Uiteraard zouden journalisten en columnisten bij hun berichtgeving over China ideaal gezien ook in het achterhoofd moeten houden hoe de Chinezen zelf over een en ander denken. Daarom verschaffen we hier en daar ook wat inzicht in de percepties van de Chinezen. Ook zouden ze misschien iets meer blijf moeten geven van empathie voor de enorme uitdagingen waar een land van 1,3 miljard inwoners zich mee geconfronteerd ziet. China probeert zichzelf in enkele decennia van een agrarische naar een postindustriële informatiemaatschappij te katapulteren. Bij het hanteren van denkschema's zouden trends in China dan ook zwaarder moeten wegen dan de mediafeiten van de dag.

Objectieve, op feiten gebaseerde en dus gerechtvaardigde kritiek op China kan nooit verkeerd zijn, maar zomaar met wat kritische 'labels' zwaaien omdat die toevallig goed bekken en voor leuke krantenkoppen zorgen, daar is niemand mee gebaat. Half Vlaanderen stond recentelijk nog bijna op de achterste poten na berichtgeving in de *International Herald Tribune* en een paar minder fijne rapporten van internationale organisaties over ons land. Zelfs Bart de Wever – toch niet van een kleintje vervaard – kan het maar matig appreciëren als zijn partij over één kam wordt geschoren met de NSDAP. Om maar te zeggen: niet alleen Chinezen zijn 'lichtgeraakt' als ze worden geconfronteerd met kritiek uit het buitenland. Ook bij ons kan buitenlandse kritiek, vooral als die nogal ongefundeerd is, tot zure oprispingen leiden. Inzicht in de denkschema's over China kan wederzijds onbegrip helpen vermijden, een risico dat nadrukkelijk aanwezig is in een jaar waarin zowat alle schijnwerpers op China zijn gericht.

HET BINNENLANDSE POLITIEKE VERHAAL

Het huidige Chinese bewind laat zich niet onder één noemer vangen, dat is in de loop van 2008 wel duidelijk geworden. Journalisten proberen op diverse wijzen vat te krijgen op het Chinese politieke systeem, dat complexer, ondoorzichtiger en dus glibberiger is dan op het eerste gezicht lijkt. Welke denkschema's circuleren er zoal over de interne Chinese politiek, de mensenrechtensituatie in het land en de binnenlandse machtsverdeling en besluitvorming?

Koudeoorlogslens

Een denkkader dat het tot voor kort goed deed in de westerse pers, was dat van China als een totalitaire en repressieve staat, een relikwie van een ander (stalinistisch) tijdperk. Een regime dat op ruime schaal mensenrechten schendt, tegenstanders opsluit en waar er van persvrijheid geen sprake is. Dat is zonder meer een koudeoorlogslens, een hardnekkig denkkader dat weliswaar (tijdelijk?) wat in onbruik is geraakt na de aardbeving in Sichuan, maar dat in de toekomst nog wel op geregelde tijdstippen zal blijven opduiken. Dit jaar werd deze lens vooral nieuw leven ingeblazen door het oproer van Tibetanen tegen het Chinese bewind, eerst in Lhasa, later ook in andere Chinese provincies met een Tibetaanse minderheid.

De rolverdeling was van meet af aan evident voor de meeste waarnemers in de pers: enerzijds had je het Chinese bewind in de rol van brute onderdrukker van de gerechtvaardigde Tibetaanse eis naar meer autonomie, aan de andere kant stonden de Tibetanen als onschuldige slachtoffers van een totalitair bewind. Het is een nogal ongenueanceerd beeld dat Catherine Vuylsteke, Chinadeskundige bij De Morgen, treffend typeert als de 'Tibetaanse zeehonden die dreigen doodgeknuppeld te worden door de Chinese machthebbers', een beeld waarvan de journaliste zelf stelt dat het niet adequaat de realiteit op het terrein weergeeft. Er waren wel uitzonderingen op die zwart-witregel. Zo berichtte de correspondent van *The Economist* (19/3/08), die als enige geaccrediteerde journalist in Lhasa verbleef op het ogenblik van de opstand, op vrij genuanceerde wijze over de straatrellen in de Tibetaanse hoofdstad. Volgens hem leken de Chinese troepen en paramilitairen een paar dagen lang vreemd onthecht van het geweld en de aanvallen op Han- en Hui-Chinezen door Tibetanen en grepen ze pas

daarna in. Alsof ze orders hadden gekregen om het kalm aan te doen, misschien met het oog op de Olympische Spelen.

Wat er ook van zij: de koudeoorlogslens die China beschouwt als een ‘totalitair repressief bewind dat ongenadig omspringt met dissidenten’ – hier: een hele bevolkingsgroep – werd in elk geval veelvuldig gebruikt in de binnen- en buitenlandse media. Dat was in zekere zin ook terecht. De ongenadige repressie die volgde op de rellen, de dogmatische tirades tegen de ‘kliek van de Dalai Lama’ door de communistische partijapparatsjik Zhang Qingli die Lhasa bestuurt of de veelzeggende intransparantie in de media over de Tibetaanse kwestie, ... je kunt ervan op aan dat de Chinese bewindvoerders het oproer hardhandig de kop hebben ingedrukt.

Tegelijk was echter duidelijk dat die lens niet de volledige waarheid weergaf en een nogal eenzijdig beeld schetste van China anno 2008. Tibetaanse gewelddadige feiten werden in veel westerse commentaren net iets te gemakkelijk onder de mat geveegd, dat gaf opnieuw ‘The Economist’ toe in een zeldzaam kritisch artikel (24/4/08). Tibetanen die Chinese huizen in brand staken, dat viel toch wat moeilijk te rijmen met het standaardverhaal. Toch stelde het artikel niet echt de koudeoorlogslens in vraag.

De nazi's

In de aanloop naar de Olympische Spelen bakten sommige westerse commentatoren het nog wat bruiner, letterlijk en figuurlijk. Ze vergeleken Beijing 2008 niet alleen gretig met Moskou 1980 maar in één adem ook met de Olympische Spelen van Berlijn van 1936, met het nazibewind dus. De term ‘genocidespelen’ (die verwijst naar de rol die China speelt in Darfoer, want voor zover we weten is in China geen genocide aan de gang...) heeft ook al een ranzige connotatie die meer dan een halve eeuw teruggaat. Toen Spielberg zich terugtrok als artistiek adviseur voor de openingsceremonie van de Spelen, was dat na een hetze in vooral Amerikaanse media over de genocidespelen. In Engeland kreeg Michael Portillo een bereidwillig forum in *The Sunday Times* (23/3/08) om de politieke doeleinden van de Chinese machthebbers (met Beijing 2008) te vergelijken met die van Hitler en zijn trawanten in 1936. En in eigen land werden in *De Morgen* (12/4/08) de naziroots van de olympische vlam omstandig uit de doeken gedaan. Jacques Rogge werd er afgeschilderd als het hedendaagse equivalent van de IOC-verantwoordelijke die in de jaren ‘30 zoete broodjes bakte met de nazibonzen. In Franstalige media (*Le Courrier International* bv.) viel ook al te lezen dat de manier waarop het Chinese bewind de gebeurtenissen in Tibet onder controle kreeg en manipuleerde, te vergelijken valt met de wijze waarop Hitler de brand in de Reichstag (1933) voor eigen politieke doeleinden aanwendde.

Evaluatie van de koudeoorlogslens

De koudeoorlogslens van China als totalitair, repressief communistisch regime komt heel wat vaker voor dan de nazilens (die eigenlijk vooral werd gehanteerd bij de aanloop naar de Spelen). Er zijn immers nogal wat factoren die een koudeoorlogsbeeld van China in de hand werken.

Zo zijn veel academische Chinawaarnemers voormalige Sovjet-Uniedeskundigen, die na de implosie van de Sovjet-Unie hun onderzoeksterrein verlegden naar dat andere, ‘overgebleven’ communistische land. Hun inzichten en denkschema's sijpelen onvermijdelijk door in het discours dat journalisten en Chinacorrespondenten hanteren om gebeurtenissen in het hedendaagse China te duiden. Sommige van die journalisten

gaan trouwens zelf ook al een tijdje mee. Het lijkt geen twijfel dat veel door de wol geverfde reporters ook enige historische bagage met zich meedragen, wat zowel een voordeel als een nadeel kan zijn. Zo leek Mia Doornaert, coryfee bij de Standaard, tot voor de aardbeving in Sichuan bijna geen artikel over China te kunnen schrijven zonder het label ‘totalitair regime’ uit de kast te halen (zie bv. DS 11/4/08: “Het Chinese bewind blijft een totalitair, verkrampt, geconstipeerd – dat wil zeggen door en door communistisch – regime”).

Bepaalde mediagenieke beelden blijven ook gewoon erg lang hangen bij de publieke opinie, we leven zoals bekend in een beelddamenleving. De foto van de heldhaftige jonge Chinees die een tank van het Volksleger de weg versperde op het plein van de Hemelse Vrede, is ongetwijfeld zo een iconisch beeld, dat de Chinese machthebbers liefst uit hun en ons geheugen zouden willen weg ‘fotoshoppen’.

Soms liggen ook gewoon intellectuele luiheid of de verleiding om een catchy analogie die voor vlammende krantenkoppen zorgt te gebruiken, aan de oorsprong van de ‘totalitaire’ lens. Naomi Klein presteerde het – toegegeven, als een der enigen in het persgild – om zelfs na de aardbeving in Sichuan Myanmar en China op één hoop te blijven gooien (*the Guardian* 16/5/08): “*Authoritarian states rule by fear and by projecting an aura of total control. When they suddenly seem absent or disorganised, their subjects can become dangerously emboldened. It’s something to keep in mind as two of the most repressive regimes on the planet – China and Burma – struggle to respond to devastating disasters*”.

Het spreekt voor zich dat de Chinese leiders zelf af en toe meer dan een handje toesteken om bij te dragen aan het koudeoorlogsbeeld. De repressie van de rellen in Tibet door de Chinese overheid, de veelzeggende intransparantie in de media sinds het oproer in Tibet, Big-Brothertrekjes bij het censureren van internet en andere media in China, journalisten die op tal van locaties hun werk niet op normale wijze kunnen verrichten... het zijn evenzoveel redenen waarom het Chinese bewind zelf ten dele verantwoordelijk is voor deze westerse lens.

We zijn gewend aan het beeld van Hu Jintao die het Volkscongres op plechtige wijze toespreekt, net zoals Sovjetleiders dat indertijd deden en voelen ons bijna even onwennig als de wat stijve Hu Jintao himself, wanneer die Chinese kinderen een hart onder de riem steekt na de aardbeving, of antwoordt op vragen van *netizens* in een on-linechat (*the Guardian* 21/6/08). Het nogal zwart-witte ‘totalitaire’ beeld van China wordt dus om tal van redenen op regelmatige tijdstippen vanonder het stof gehaald, als de mediafeiten van de dag het lijken te vereisen. Dat was het geval bij de rellen en daaropvolgende repressie in Tibet in maart en april, daarna ook bijvoorbeeld nog bij het oppakken van een VRT-correspondent, bij de jaarlijkse herdenking van Tian an Men op 4 juni 2008 en toen Chinese politiemensen protesten van woedende ouders die hun kind hadden verloren bij de aardbeving, in de kiem smoorden.

Toch lijkt het er sterk op dat deze lens stilaan haar beste tijd heeft gehad. De feiten op het terrein geven aan dat het denkschema niet meer toereikend is (zie ook verder). Zo toont een recent onderzoek van de universiteit van Hongkong bijvoorbeeld aan dat liefst 85% van de respondenten van Hongkong van oordeel is dat de mensenrechten op het Chinese vasteland er sinds 1989 op vooruit zijn gegaan (*The New York Times* 5/6/08). Intussen begint ook een nieuwe generatie academici (en journalisten) van zich te laten spreken, soms met een heel andere achtergrond. Veelal zijn het mensen die jaren in China hebben verbleven en het land aan den lijve hebben zien veranderen.

Koudeoorlogmetaforen zullen ongetwijfeld meer en meer in onbruik raken, maar allicht niet helemaal verdwijnen.

Communisme 2.0 versus politiestaat 2.0

Sinds kort maakt – ongetwijfeld onder druk van de feiten – een nieuw denkkader over China opgang: dat van het communisme versie 2.0. Het gaat hier om een zachter autoritair bewind, een ‘intelligente’ dictatuur, die potentieel nog altijd machiavellistisch en repressief uit de hoek kan komen, maar toch een stuk meer lijkt te geven om de eigen bevolking dan de doorsnee dictatuur. Het is ook een technocratisch bewind, met een grote inbreng van denktanks van wetenschappers en beleidsadviseurs, die in netwerken met beleidsmakers mee het beleid helpen beïnvloeden. Niet voor niets draagt Hu Jintao de wetenschappelijke ontwikkeling en modernisering van China hoog in het vaandel, blijkens het tromgeroffel in de officiële propaganda over de ‘wetenschappelijke ontwikkelingsstrategie’. Het is ook een meer gepolijste en communautaire vorm van een autoritair bewind, dat zijn legitimiteit stoelt op economische groei, sociale harmonie en nationalisme. De klemtoon ligt op collectieve rechten en sociale stabiliteit. Zelfs termen als populisme zijn sinds kort (en niet alleen in de Chinese pers) bon ton om het beleid van Hu Jintao en Wen Jiabao te omschrijven. Vooral Wen wordt gezien als een politicus die ‘dicht bij de mensen’ (*qinmin*) staat. Het centrale leiderschap wil niet zozeer gevreesd dan wel graag gezien worden en vooralsnog lijkt het daar ook behoorlijk in te slagen, getuige de enorme populariteit van ‘grootvadertje Wen’ sinds zijn buitengewoon warme en menselijke optreden bij de aardbeving in Sichuan.

Een aantal persmensen stapt niet mee in dit meer nuancerende verhaal, zelfs niet na de aardbeving. Naomi Klein heeft het bijvoorbeeld consequent over de politiestaat 2.0 (zie ‘the Guardian’ 3/6/08). Zij is een symbool voor de vele westerse persmensen die niet geloven dat de aard van de Chinese overheid substantieel is veranderd, althans niet op politiek gebied. Bij ons waren eerder dit jaar bijvoorbeeld de aangekochte reportages ‘De Spelen met de twee gezichten’ (uitgezonden in Panorama op 4/5/08) of ‘China’s olympische leugen’ (uitgezonden in het programma Vranckx van 12/1/08) illustratief voor die denkwijze. Ondanks het vriendelijke gelaat dat China aan de buitenwereld probeert te tonen, zou het land in essentie nog altijd een politiestaat zijn. Het ‘China voor gevorderden’ zou nog even brutaal zijn als ten tijde van Tian an Men in 1989.

We gaan hier wat dieper in op een aantal aspecten die zullen duidelijk maken dat er anno 2008 zowel wat te zeggen valt voor het denkkader van ‘communisme 2.0’ als voor dat van ‘politiestaat 2.0’. De mate waarin iemand de onderstaande nuances en kanttekeningen onderschrijft in de een of de andere richting, bepaalt voor een groot deel of zijn of haar beeld van China inderdaad positiever en optimistischer is geworden. Anderen zullen het erop houden dat het nogal karikaturale totalitaire verhaal van weleer inderdaad moet worden bijgesteld, maar zullen tegelijk beklemtonen dat het Chinese bewind op politiek vlak niet wezenlijk is veranderd.

De centraal-lokale tegenstelling versus het beeld van een centraal geleide staat

Sinds een paar maanden duikt de volgende nuance veelvuldig op in de berichtgeving over China. Het populistische, verlicht despotische centrale leiderschap van de communistische partij zou broodnodige hervormingen willen doorvoeren om het land socialer en ecologisch duurzamer te maken. Daarbij zou het vaker wel dan niet

gedwarsboemd worden door corrupte lokale potentaten, die nogal eens hun eigen zin plegen te doen – tegen de centrale wetgeving in – en die ook onder één hoedje spelen met projectontwikkelaars en lokale zakenmensen. Zo berichtte ‘the Guardian’ op 23/6/08: *“The government has taken major steps in recent years to improve the situation, with a series of laws passed to punish offenders and to force disclosure by industries of discharges of hazardous chemicals. ‘China has really made progress in the last five years, especially in disclosure and environmental information, and is strengthening enforcement,’ said Mah Jongg, a high-profile environmental campaigner. However, enforcement of the new laws is variable and problems persist at a local level where officials often collude with polluting businesses.”* Eerder was die centraal-lokale dichotomie ook al aan het licht gekomen naar aanleiding van het instorten van veel scholen in de provincie Sichuan. Tal van commentatoren wezen er toen op dat een van de oorzaken daarvan te zoeken was in het feit dat lokale partijambtenaren centraal uitgevaardigde constructiecriteria niet gerespecteerd zouden hebben, onder meer omdat ze zouden zijn omgekocht door vastgoedmakelaars.

De tegenstelling centraal-lokaal wint dus aan belang bij journalisten en analisten. Zij beginnen te beseffen dat de decentralisatie in China verder gaat dan op het eerste gezicht lijkt. Machtige stakeholders en belangengroepen (in de centrale bureaucratie, maar ook – en misschien vooral – op lokaal niveau) verzetten zich bijvoorbeeld tegen de huidige hervormingsagenda. De ‘ruk naar links’, die het centrale bewind met zijn ideaal van ‘harmonieuze samenleving’ (*hexie shehui*) nastreeft, wordt verre van overal op applaus onthaald.

Die machtsstrijd tussen centrale en lokale bewindvoerders staat haaks op het beeld dat veel mensen en reporters toch nog van China hebben, namelijk dat het om een erg centraal geleide staat zou gaan, waar de wil van de KP-top wet is. De erg prompte en efficiënte reactie van Beijing op de aardbeving in Sichuan, waarbij heel snel middelen werden gemobiliseerd en hulp werd verleend, leek erop te wijzen dat de centrale communistische leiders nog alle touwtjes in handen hebben. In werkelijkheid zorgt de decentralisatie er vaak voor dat ‘de keizer geen kleren heeft’. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk in hoever de blokkades die de politie in Sichuan optrok om de pers tegen te houden, te wijten zijn aan het optreden van lokale autonome machthebbers dan wel aan instructies van de centrale top. Sinds de jaren 1990 zijn er wel pogingen om de excessen van een al te ver doorgesloten decentralisatiebeweging wat terug te schroeven. Golven van decentralisatie en recentralisatie wisselen elkaar af in China, dat is al sinds mensenheugenis het geval.

Uiteraard kijkt het persheir best uit om niet te vervallen in een nieuwe karikatuur, als zou *Zhongnanhai* (het gebouw in Beijing waar de partijtop en de regering van de Volksrepubliek gevestigd zijn) ‘wel ok’ zijn, maar de lokale partijmensen ‘door en door corrupt’. Het zijn immers centrale leiders die in het verleden de beslissing hebben genomen om te decentraliseren. Ook geldt er in de Chinese pers een embargo bij vermoede corruptie van echt belangrijke partijambtenaren. Als daar toch koppen rollen, gaat het meestal om een interne bureaucratische afrekening.

Bottom-up- en top-downprocessen in de civiele samenleving en het perslandschap

Een andere nuance op het schema van ‘communisme 2.0’, ook al ingegeven door de recente gebeurtenissen, is dat van een ontluikende civiele samenleving, een stilaan in een transparanter context opererende Chinese pers en toenemend activisme en

vrijwilligerswerk van Chinese burgers. Westerlingen gaan bij het interpreteren van die fenomenen nogal vaak uit van het idee dat het centrale bewind die evoluties in de Chinese samenleving en media van bovenaf zou aanpoken, sturen en voor de eigen kar spannen: een top-downcontroleproces dus. Chinese ngo's zouden nadrukkelijk aan de leiband worden gehouden, ze zouden het vooral over relatief onschuldige onderwerpen (zoals milieuvervuiling in plaats van mensenrechten) moeten hebben en verplicht worden om samen te werken met de overheid. Chinese media zouden enkel binnen de contouren van een duidelijke overheidslijn mogen berichten en dus expliciete marsorders krijgen van de communistische partij en het censuurapparaat, met name om sociale harmonie en orde te beklemtonen.

Dat klopt ongetwijfeld allemaal wel voor een stuk, maar eigenlijk moet je blind zijn om niet tegelijk ook een bottom-opevolving waar te nemen in de Chinese samenleving. De Chinese civiele samenleving is al een tijdje aan het gisten en broeien. De aardbeving in Sichuan vormde in die zin eigenlijk gewoon een katalysatormoment waarbij de energie die al een tijdje in de huidige samenleving stak, zich eindelijk kon vertalen in massaal vrijwilligerswerk en in liefdadigheid voor de slachtoffers. De centrale overheid had maar weinig te maken met die spontane opstoot van solidariteit. *Time Magazine* liet zich bijvoorbeeld in die zin uit in zijn coververhaal 'Helping Hands' van 22 mei 2008: "There is a new confidence in the ability, even duty, of ordinary Chinese to contribute to building a more virtuous society and a willingness to press the government for the right to continue. Most of the volunteers were doing so for the first time, for example, and many said they were eager to do more community work in the future. Says Jiang: 'It's a major leap forward in the formation of China's civil society, which is vital for China's future democratization process'". Het zal er nu voor de Chinese machthebbers op aan komen om in te spelen op die ontbolstering van de samenleving, een nieuw fenomeen in een land dat van oudsher veeleer te typeren was door de omschrijving 'sterke staat/zwakke samenleving'.

Iets gelijkaardigs geldt voor de Chinese media en het internet. Ook die verkennen in China al een paar jaar de grenzen van wat toegelaten is, onder druk van factoren als commercialisering en internetblogs. Zij flirten soms nadrukkelijk met de censoren, op jacht naar scoops. De Chinese media waren al een tijdje niet echt meer de volgzame propagandamachine van de Partij (*xinwen chubanshu*), maar ook het top-downsturen van de publieke opinie (*yulun daoxiang*) (via controle op de media en censoren) wordt stilaan minder relevant in het huidige China. Dat wil nog niet zeggen dat er al persvrijheid bestaat zoals we die bij ons kennen. Maar de barsten in het systeem worden almaar duidelijker. Door de vermarkting van het Chinese medialandschap zijn media gedwongen om meer lezers, kijkers en luisteraars aan te trekken en de strijd aan te gaan met hun rivalen. Een en ander uit zich in meer human-interestverhalen, het op zoek gaan naar smeugige primeurs en zelfs bij momenten het naar boven proberen halen van de onverbloemde waarheid in politiek gevoelige zaken – potjes die de overheid het liefst toegedekt zou willen houden (zoals onlangs in de zaak van de ingestorte scholen in Sichuan). De overheid speelt nog wel haar rol van Big Brother, onder meer via een leger van internetcensoren (meer dan 30.000 politiemensen zijn daar naar verluidt bijna fulltime mee bezig) en tracht het informatieproces zoveel mogelijk te sturen en te manipuleren. Toch moet ze meer en meer rekening houden met een Chinese publieke opinie (ook, en misschien vooral op blogs) die zelf de agenda kan bepalen, van onderuit dus.

Die bottom-up- en top-downschema's (die analisten en journalisten gebruiken om maatschappelijke fenomenen in het snel evoluerende China anno 2008 te duiden) sluiten elkaar overigens niet altijd uit. Bottom-up- en top-downevoluties kunnen elkaar ook net versterken. Zo lijkt het weinig twijfel dat minstens een bepaalde factie van de centrale top zich realiseert dat ze die energie van de Chinese samenleving en media (via ngo's, een ontluikende publieke opinie en meer open media) nodig zal hebben om bepaalde problemen efficiënt te kunnen aanpakken, zoals pollutie of corruptie. Zo is sinds 1 mei 2008 een nieuwe maatregel van kracht om de regering en de verschillende administratieve niveaus daaronder (provincies, districten en *townships*) transparanter te maken en overheidsinformatie meer toegankelijk te maken voor gewone burgers. Ongetwijfeld moet die richtlijn gezien worden in het licht van zowel druk van onderuit als in functie van een streven naar goed bestuur en het bestrijden van corruptie.

De Chinese oester opent zich voor de buitenwereld: beleid van 'openheid'

Naast die bottom-up- en top-downevoluties in de samenleving moeten we ook het belang van een derde factor onderstrepen: het effect van het beleid van openheid voor het buitenland waarvan Deng Xiao Ping de instigator was. De Chinese oester stelt zich al een paar decennia meer en meer open voor de buitenwereld, een evolutie die overigens gevolgen heeft in beide richtingen. Getuige daarvan een ware Chinese 'diaspora' van studenten die in het buitenland gaan studeren en omgekeerd het zich blootstellen van China aan westerse invloed en inzichten. Jonge Chinezen studeren nu en masse aan westerse universiteiten; vaak werken ze er ook enige tijd. Het staat buiten kijf dat de cumulatieve impact van dergelijke Chinezen op hun land, bij terugkomst, enorm moet zijn. Zo hebben nu bijvoorbeeld al twee ministers in het toch vrij conservatieve kabinet van Hu geen KP-partijlabel meer. Het gaat om technocraten die voor langere tijd in het Westen hebben gewoond, gestudeerd en gewerkt. Met elke nieuwe generatie machthebbers aan de top groeit de kans op meer westerse inzichten, waarden en knowhow in het Politbureau, ook op politiek vlak. Omgekeerd kan het ook niet anders dan dat China diepgaand is veranderd en ook in de toekomst zal blijven veranderen doordat het land zich heeft opengesteld voor westerse ingenieurs, academici, internationale organisaties en denktanks....

China stelt zich dus al bijna drie decennia open voor de buitenwereld. Onder waarnemers bestaat een consensus dat dit beleid van Chinese openheid voor de buitenwereld het land diepgaand heeft veranderd, zeker op sociaaleconomisch gebied. De meningen van academici en journalisten verschillen echter nogal over de mate waarin dit beleid van openheid ook al heeft geleid tot wezenlijke politieke veranderingen in het Chinese politiek-institutionele systeem. Sommigen (bv. Peerenboom) menen van wel en verwijzen daarvoor naar de technocratische wijze van besluitvorming die er mede onder westerse invloed zou gekomen zijn of naar het stilaan tot stand komen van een rechtssysteem en een rechterlijke macht die minstens ten dele zouden geënt zijn op het systeem van de VS (waar vele Chinezen studeren aan topuniversiteiten). Een ander voorbeeld van een evolutie in gunstige zin is het feit dat statistieken (bv. over budgetten in de gezondheidszorg, of over het aantal slachtoffers bij natuurrampen) die vroeger als staatsgeheim golden, sinds een jaar of vijf vrij beschikbaar zijn, onder andere voor onderzoekers. Anderen, en zij zijn voorlopig in de meerderheid, stellen dat de politieke hervormingen vooralsnog minimaal blijven: de experimenten met basisdemocratie (in Chinese dorpen, waar vertegenwoordigers

verkozen worden) of interne democratie binnen de communistische partij blijven verwijderd van een echte democratisering. De experts (en dus ook de journalisten) zijn het er dus niet over eens of die wederzijdse kruisbestuiving met het Westen al heeft geleid tot politiek-institutionele vooruitgang en democratisering in China.

De invloed van de binnenlandse publieke opinie versus de impact van buitenlandse kritiek

Een ander twistpunt bij de beeldvorming omtrent China is de vraag in hoeverre hervormingen beïnvloed worden door de binnenlandse publieke opinie dan wel door buitenlandse kritiek.

Zo heette het bijvoorbeeld dat het beleid van relatieve mediaopenheid van het Chinese bewind tijdens de eerste weken na de aardbeving in Sichuan er onder meer of misschien zelfs vooral gekomen was door de niet aflatende kritiek in de buitenlandse pers op het Chinese optreden in Tibet. Ook Karel De Gucht liet zich in die zin uit tijdens zijn bezoek aan China in mei 2008. Eerder pleitte Mia Doornaert (in DS 28/4/08) er ook al voor dat het Westen luidruchtig kritiek zou blijven leveren op regimes als het Chinese. Even later, na de aardbeving en de eerder verrassende Chinese mediatransparantie, meldde dezelfde dame triomfantelijk dat buitenlandse kritiek wel degelijk had geloond.

De vraag is of die druk van de buitenlandse publieke opinie wel altijd een doorslaggevende rol speelt. UCLA-jurist Peerenboom staat zeker niet alleen met zijn mening dat de internationale opinie weliswaar belangrijk is, maar dat de binnenlandse publieke opinie belangrijker is geweest en blijft bij het beïnvloeden van de richting van hervormingsprocessen. Volgens hem houdt het Chinese bewind almaar meer rekening met de mening van de mondiger wordende Chinese middenklasse. Recente protesten van die middenklasse, in Xiamen in 2007 over de aanleg van een chemisch bedrijf, in Shanghai in januari 2008 over de Maglevtreinverbinding en in Chengdu in mei 2008 ook al om een ecologisch thema, veroorzaakten nogal wat ophef in de Chinese media. De regering houdt ook terdege rekening met de mening van het aanzwellende leger van bloggers, dat voor een groot deel uit studenten bestaat. Samengevat: de binnenlandse publieke opinie – en vooral de perceptie door het regime van potentieel protest bij bepaalde bevolkingsgroepen – zou de politieke leiders meer vooruitstuw dan buitenlandse kritiek.

Het aantal gewelddadige protesten van boeren (tegen landonteigening en/of schimmige milieupraktijken van bedrijven) en migratiearbeiders (die vaak hun loon niet uitbetaald krijgen) is sinds het eind van de jaren 1990 enorm toegenomen. Ongetwijfeld heeft die achtergrond van massaal lokaal protest een rol gespeeld bij de 'ruk naar links' onder Hu en Wen. Zij proberen een meer sociaal en links beleid te voeren, onder meer op het vlak van gezondheidszorg en arbeidswetgeving. Eerder verwezen we ook al naar de druk die uitgaat van blogs en commerciële media in China, een factor waarmee Hu en Wen anno 2008 zeker rekening moeten houden. Zo nam Wen Jiabao hoogst persoonlijk de leiding op zich van een commissie die de middeleeuwse slavernijpraktijken in steengroeven in de provincies Shanxi en Henan moest onderzoeken, na berichten daarover in de Chinese media. Onderzoeksjournalistiek had de zaak eerder aan het licht gebracht, zodat Chinese mainstream media niet anders konden dan erover berichten. Wetenschappers wezen er al eerder op dat de publieke agenda en de beleidsagenda in het huidige China merkwaardig goed met elkaar

overeen lijken te stemmen. Veelal volgt de beleidsagenda de publieke agenda, zij het drie of vier jaar later. Thema's die de Chinese media beheersen, leiden dus een paar jaar nadien doorgaans tot vrij fundamentele beleidswijzigingen tot op het hoogste niveau. Dat gold bijvoorbeeld voor de kritiek op de *hukou*-regeling (verblijfsvergunningen voor mensen van het platteland in de stad) of voor de arbeidsnormen in de bedrijven en de penibele gezondheidszorg op het platteland.

Andere staaltjes van die druk van de binnenlandse publieke opinie vonden we bij enkele gebeurtenissen in de eerste helft van 2008. Met Chinees Nieuwjaar, lang voor de buitenlandse kritiek op Tibet, vond Wen Jiabao het al noodzakelijk om zich met de megafoon in de hand in naam van de overheid te verontschuldigen bij de gestrande reizigers in een paar Chinese treinstations. Dezelfde Wen was dan weer in geen velden of wegen te bekennen ten tijde van de rellen in Tibet. De Han-Chinese publieke opinie oefende toen immers vrijwel geen druk uit op de Chinese machthebbers. Of toch wel: veel Chinezen en bloggers vonden dat de Chinese regering al te zachtzinnig en terughoudend was opgetreden tegenover die 'Tibetaanse relschoppers'. Chinese mainstream media konden het zich niet meer veroorloven om de rellen in Tibet volledig te negeren of in de doofpot te stoppen, zoals pakweg tien jaar geleden ongetwijfeld zou zijn gebeurd. Chinese media startten integendeel een agressieve en in vitriool gedrenkte anti-Dalai-Lamacampagne. Inzet: de strijd om de Chinese publieke opinie met de westerse media. Het bewind in het hedendaagse China vindt de publieke opinie dus duidelijk belangrijk. Die verbeterde strijd met de westerse media werd met vlag en wimpel gewonnen door nationale zenders als CCTV. Ten slotte kunnen we ook verwijzen naar de relatieve mediaopenheid in de weken na de aardbeving in Sichuan. Een van de redenen voor die openheid was ongetwijfeld dat het in het Chinese medialandschap anno 2008 onbegonnen werk is om een meganatuurramp geheim te houden zoals vroeger gebruikelijk was. Het Chinese bewind had dan toch een paar lessen getrokken uit de crisis in verband met het SARS-virus.

Mensenrechten, stabiliteit en/of fragiliteit en het paradigma van democratisering

Het beeld dat journalisten op politiek vlak van China hebben, is ongetwijfeld ook nadrukkelijk gekleurd door hun concept van en tijdsperspectief op mensenrechten, hun visie op de stabiliteit van het land en hun (achterliggende) paradigma van democratiseringsprocessen in landen met een laag of middelhoog inkomen.

Iedereen is het erover eens dat mensenrechten universeel zijn of dat in elk geval zouden moeten zijn. Het Westen legt vooral de klemtoon op burgerlijke en politieke rechten, individuele rechten dus en hanteert doorgaans een kortetermijnperspectief, aangezien mensenrechten getoetst worden aan de rechten die nu in voldragen westerse liberale democratieën gelden. Het referentiepunt vormt met andere woorden de huidige situatie in het Westen. Westerlingen brengen doorgaans maar weinig begrip op voor het feit dat mensenrechten gradueel moeten worden gerealiseerd, volgens het niveau van ontwikkeling. Die klemtoon op burgerlijke en politieke rechten blijkt bijvoorbeeld uit de enorme aandacht die het oproer in Tibet kreeg, terwijl de 700.000 doden die elk jaar in China vallen door de vervuiling (ecologische rechten) op veel minder aandacht kunnen rekenen. Als het ecologische thema al aandacht krijgt in het Westen, gaat het meer om de impact op onszelf, via de stijgende voedsel- en olieprijsen en vooral om het effect op de klimaatopwarming. Vanuit dat kortetermijnperspectief kan Amnesty International – met in zijn kielzog de meeste journalisten – bijvoorbeeld stellen dat de situatie in China de jongste jaren nog verslechterd is.

Chinezen zelf hanteren daarentegen meestal een langetermijnperspectief, ze redeneren in decennia en vergelijken met de tijd van Mao. Ook spitsten zij zich meer toe op sociale en economische rechten en op collectieve rechten van groepen of zelfs van de hele samenleving (zoals het recht op ontwikkeling). Zij aanvaardden ook meer dan wij, omwille van economische ontwikkeling en stabiliteit, tijdelijk bepaalde beperkingen op het uitoefenen van burgerlijke en politieke rechten. Ook al zijn meer en meer Chinezen van mening dat mensenrechten universeel zijn, de interpretatie en implementatie van die mensenrechten hangt volgens hen af van de lokale omstandigheden.

Zowat alle Chinese maatschappelijke groepen zijn het erover eens dat geaggregeerde sociale belangen normaliter voorgaan op individuele 'rechten'. Chinezen zijn als de dood voor sociale chaos, na de excessen in de vorige eeuw van de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele revolutie. Niet alleen het Chinese bewind denkt er zo over, maar dus ook het overgrote deel van de Chinezen zelf. De eenkindpolitiek is het voorbeeld bij uitstek van het primaat van geaggregeerde sociale belangen, maar ook de hukou-beperkingen kunnen in dat licht worden gezien. Een van de redenen waarom de overheid het recht om te wonen in de stad voor migratie-arbeiders uit het platteland beperkt, is immers net om te vermijden dat er rond Chinese steden slums ontstaan zoals die in Latijns-Amerika of elders in Azië maar al te vaak voorkomen. De Chinese overheid is daar evenwel niet altijd in geslaagd: slums en achterbuurten duiken helaas ook meer en meer in China op, in Chongqing bijvoorbeeld.

Samengevat: de normatieve rangorde van mensenrechten en van sociale orde ziet er in China toch enigszins anders uit dan bij ons en andere types mensenrechten scoren er hoger. Vandaar dat veel Chinezen anders tegen hun land aankijken dan westerse journalisten, mensenrechtenorganisaties of welmenende westerse burgers, die kritiek hebben op de mensenrechtenschendingen in China.

Achter deze visie op mensenrechten en democratisering gaat bij sommigen (vooral in China zelf) een ander paradigma over democratisering schuil, als zou democratie op dit ogenblik niet geschikt zijn voor China. Gezien de potentiële instabiliteit in China doet de overheid er in hun ogen goed aan om bepaalde burgerlijke en politieke rechten in te perken, in naam van economische groei of ontwikkeling. Zo stellen nogal wat Chinezen uit de middenklasse en ook meer dan één Chinese intellectueel dat China op dit ogenblik niet klaar is voor democratie, omdat er, bij de huidige stand van zaken, nog te veel ‘onwetende en ongeciviliseerde massa’s’ wonen (*sushi tai di*). Het is een beetje een discours dat te vergelijken valt met wat de betere klassen bij ons propageerden ten tijde van het cijnskiesrecht.

Een cruciaal punt bij dit paradigma is het beeld van de stabiliteit van het huidige China. We komen daar verder in dit artikel ook nog op terug. Wie denkt dat China nogal fragiel en instabiel is, of erger nog het land beschouwt als een sociale tijdbom, zal meer geneigd zijn om ‘sociale orde’ hoger te rangschikken in zijn of haar normatieve hiërarchie. De enorme kloof tussen rijk en arm, de toenemende werkloosheid in de steden, de zwakke sociale zekerheid, de ecologische chaos, ... en niet te vergeten de met de welvaart almaar toenemende verwachtingen van burgers zorgen voor een sociaal kruitvat, zeker in een land met meer dan een miljard inwoners. Andere waarnemers schatten China echter ondanks alles toch in als vrij stabiel, een moloch die rustig verder timmert aan zijn moderniseringsproces en keer op keer de juiste (vooral economische) beslissingen neemt. Zij dringen bijgevolg ook meer aan op het respecteren van de (burgerlijke en politieke) mensenrechten dan waarnemers die het sociaaleconomische plaatje minder rooskleurig inschatten. Chinezen weten doorgaans beter dan westerlingen wat er allemaal fout loopt in hun land. Zeker in het licht van hun recente geschiedenis zijn velen onder hen dus ook geneigd om bepaalde individuele rechten tijdelijk ondergeschikt te maken aan sociale orde en stabiliteit.

Ook het standpunt over de verhouding tussen democratisering en het inkomensniveau van een land speelt een rol. Sommige academici stellen bijvoorbeeld dat democratisering bij een relatief laag inkomensniveau veelal faalt en dus beter uitgesteld wordt tot het land iets welvarender is. De timing van democratisering doet er dus toe; enkel in landen met een middelmatig inkomensniveau heeft democratie volgens hen kans om echt wortel te schieten, in armere landen loop je potentieel het risico op een terugval naar een autoritairder regime. Empirische voorbeelden van die stelling vind je te over in Afrika en elders. Dit paradigma (is de slaagkans van democratisering afhankelijk van het inkomensniveau of niet?) speelt impliciet een rol bij de kijk van journalisten op China en andere landen. China kent overigens sinds een paar jaar een inkomensniveau waarbij de democratisering een goede kans op slagen heeft – dit argument gaat dus eigenlijk niet meer op voor de Chinese machthebbers.

Naar een ruimere kijk op mensenrechten, met ook oog voor de Chinese gevoeligheden

Chinezen uit vrijwel alle lagen van de bevolking vinden dat de situatie van de mensenrechten in hun land weliswaar niet ideaal is, maar dat zij er toch serieus op vooruit gegaan is sinds de tijd van Mao. Die laatste vaststelling is de belangrijkste reden waarom veel Chinezen het gevoel hebben dat het Westen, bij zijn voortdurende kritiek op het Chinese regime en het aanklagen van mensenrechtenschendingen in het land, dubbele standaarden hanteert en China hardhandiger aanpakt dan op basis van de feiten aangewezen lijkt. Andere landen (zoals India of Saoedi-Arabië en Pakistan)

worden in hun ogen dan weer met fluwelen handschoenen aangepakt of ronduit in de watten gelegd, omdat ze democratieën zijn of bondgenoten van de Amerikanen.

Bovendien, zo stelt de Britse journalist en wetenschapper Anatol Lieven, in een scherp opinieartikel in de *Financial Times* dat later ook in NRC Handelsblad (23/8/2007) verscheen, zou een erkenning van de ethische tweeslachtigheid die soms optreedt bij acties voor mensenrechten gunstig zijn voor het publieke debat in het Westen, iets wat ook Chinezen niet is ontgaan: "Ook de westerse waarnemers die mensenrechtenorganisaties bekritisieren om hun naïeve of onverantwoordelijke optreden, twijfelen doorgaans niet aan de zuiverheid van hun bedoelingen. Maar het gaat niet altijd op en het publieke debat in het Westen zou zeer gebaat zijn bij erkenning van de ethische tweeslachtigheid waarmee acties voor de mensenrechten soms gepaard gaan. Dergelijke acties worden volop in dienst gesteld van imperialistische propaganda in de Verenigde Staten en sommige van hun bondgenoten, terwijl tegelijkertijd Amerika's eigen optreden het respect voor zijn ethische pretenties in de rest van de wereld aantast." Lieven schreef zijn opiniebijdrage al in 2007 naar aanleiding van de kwesties Darfoer en Tsjetjenië, maar het lijdt geen twijfel dat zijn inzichten relevant blijven voor andere hot items (zoals Tibet). Vaak enten zich inderdaad anti-Chinese en westers-imperialistische/neoconservatieve krachten op dit (overigens gerechtvaardigde) universalistische mensenrechtendiscours. Zo betoogden bij het bezoek van Hu Jintao aan Japan niet alleen pro-Tibetdemonstranten, maar ook Japanse aanhangers van extreem-rechts (*'The Guardian'* 7/5/08): "...Hu's arrival was greeted by an unlikely alliance of pro-Tibetan activists and members of the Japanese far-right."

China is op de goede weg, luidt het bij het gros van de Chinezen, iets wat te maken heeft met hun ander referentiepunt en tijdsperspectief (in vergelijking met het Westen) om de kwestie van de mensenrechten te evalueren. Het idealisme van westerse mensenrechtenactivisten botst hier nadrukkelijk met het realisme van de modale Chinees.

Wie daar, al was het maar om tactische redenen, rekening mee wil houden – en journalisten zouden dat misschien, in navolging van wetenschappers als Peerenboom wat meer moeten doen – zou mensenrechten ruimer moeten interpreteren dan in het Westen gebruikelijk is. Naast burgerlijke en politieke mensenrechten zouden dus ook sociale, economische en culturele en ecologische rechten nadrukkelijk in het plaatje betrokken moeten worden. De laatste soort rechten maakt trouwens sinds jaar en dag deel uit van de mensenrechtencharters. Als media zich minder exclusief gaan toespitsen op de burgerlijke en politieke rechten, maar het concept van mensenrechten opentrekken (zoals oorspronkelijk de bedoeling was van die charters), zullen ze logischerwijs ook andere actoren dan het Chinese bewind in het vizier krijgen. *The Nation* stelde op 17 april 2008 terecht: "A more enduring if more arduous path to improving human rights would sidestep the nationalism implicit in any Olympics boycott. It begins by creating leverage on China through pressing the transnational corporations that exploit cheap Chinese labor and rely on foreign direct investment from China to keep their profits flowing. The sports extravaganza in Beijing in August can provide the occasion to publicize this campaign, but its targets must also include the boardrooms of Western corporations and the ministries of the WTO."

Bij dit ruimer geïnterpreteerde concept van mensenrechten blijken mensenrechtenschendingen minder te maken te hebben met de aard of de ideologie van het bewind, maar evenveel of misschien zelfs meer met brute hebzucht en winstbejag.

En jawel, westerse bedrijven hebben zich allicht even schuldig gemaakt aan dit soort (ruimer geïnterpreteerde) mensenrechtenschendingen (zie ook verder).

Mensenrechtenorganisaties als Amnesty International proberen al een tijdje de publieke opinie ook wakker te schudden in verband met sociaaleconomische wantoestanden in de wereld, onder druk van hun zuidelijke afdelingen. Ook in zijn campagne over mensenrechten in China sloofde Amnesty zich bijvoorbeeld uit om de arbeidsnormen in bedrijven in China aan te klagen (zie bv. de PlayFair campagne). De pers volgt hier echter vooralsnog te weinig en pikt deze thema's niet genoeg op. De repressie van burger- en politieke rechten levert blijkbaar sensationeler beeldmateriaal op. Dat is jammer, want een mediacampagne die ook de rol van westerse bedrijven in China onder de loep zou nemen, zou een stuk geloofwaardiger overkomen in de Chinese publieke opinie. Vooralsnog komen multinationals in China echter vooral onder vuur te liggen als ze de mensenrechtenschendingen door het Chinese regime (bv. in Tibet of de Chinese steun aan het Soedanese regime) niet voldoende aanklagen. Met hun eigen praktijken ontspringen de westerse bedrijven om een mysterieuze reden meestal de dans. Mensen als Michael Posner, voorzitter van Human Rights First die het bedrijfsleven in China door en door kennen, beklemtonen niet ten onrechte dat het vaak net westerse multinationals zijn die Chinese onderaannemers op onredelijke wijze onder druk zetten (door ze een onmogelijke prijsstructuur of tijdsdruk op te leggen). Maar zoals gesteld is dit soort ruimer mensenrechtenconcept – volgens ons onterecht – niet bijster hip in de westerse media.

Legitimiteit van het Chinese bewind: staat het regime op instorten?

Journalisten denken net als academici nogal eens dat de dagen van het Chinese bewind geteld zijn. Eigenlijk denken we dat met zijn allen bijna collectief sinds 1989. Er is één probleem: vooralsnog lijkt het Chinese regime relatief stevig in het zadel te zitten. Onderzoek geeft aan dat de Centrale KP-leiders wel wat legitimiteit genieten bij het merendeel van de Han-Chinezen. Hun legitimiteit is vooral gestoeld op hun goede prestaties en in mindere mate ook op hun morele autoriteit en het nationalisme (zie verder) dat meehelpt om het volk achter zijn leiders te doen scharen. Het communistische ideologische verhaal heeft grotendeels afgedaan en het animo onder Chinezen voor een eenpartijstaat (= het politieke systeem) is ongetwijfeld ook niet bijster groot. Toch krijgen Hu Jintao en co het voordeel van de twijfel, zolang ze economische groei verzekeren die aan voldoende bevolkingsgroepen ten goede komt en zolang de Chinezen het gevoel hebben dat hun bestuurders regeren als 'junzi', moreel voorbeeldige personen met een 'noble karakter' die het goed menen met hun burgers, zowel op materieel als op spiritueel vlak.

Er is wel duidelijk sprake van een legitimiteitsprobleem (van de centrale KP-top) bij etnische minderheden als Tibetanen en Oeigoeren, van wie er velen maar weinig geloof hechten aan de slogan van een 'harmonieuze samenleving'. Nicholas D. Kristof, columnist bij de 'New York Times', berichtte daar bijvoorbeeld recentelijk nog over (NYT 29/5/08). Han-Chinezen bekritisieren daarentegen vooral lokale KP-ambtenaren, die vrij algemeen als corrupt en als zakkenvullers worden beschouwd (zie ook hierboven).

Samengevat: ook het legitimiteitsdeficit van het Chinese bewind, als daar al sprake van is, is een complex gegeven. Het westerse beeld dat Chinezen en masse hun eigen politieke systeem en bewindvoerders zouden afvallen, is zeker voor nuancering vatbaar.

Geleidelijke hervormingen of een politiek-institutionele big bang?

Een laatste meningsverschil over de politieke situatie in het huidige China heeft betrekking op de zin en onzin van geleidelijke politieke hervormingen. Opnieuw zijn nogal wat journalisten, Chinacorrespondenten en academici het niet met elkaar eens.

Nogal wat waarnemers menen dat politieke hervormingen tot dusver veeleer mondjesmaat zijn doorgevoerd en niet bijster ver gaan (zie ook hoger). Minstens twee scenario's zijn denkbaar voor de toekomst. Het zou kunnen dat China, net zoals het dat tot nu toe op economisch vlak heeft gedaan, stapsgewijze politieke hervormingen zal doorvoeren, om op termijn een 'democratie met Chinese karakteristieken' te vestigen – wat dat ook moge wezen. Nicholas D. Kristof is een adept van dit scenario. Zo luidde het bijvoorbeeld in de NYT van 22 mei 2008: *“My hunch is that the Communist Party is lurching in the direction, over 10 or 20 years, of becoming a Social Democratic Party that dominates the country but that grudgingly allows opposition victories and a free press.”*

Andere waarnemers wijzen er echter op dat het pragmatische verhaal van geleidelijke hervormingen stilaan tegen zijn limieten begint aan te botsen. Volgens sommige politologen, ook in China, is integendeel een echte systeemhervorming nodig, een politiek-institutionele 'big bang' met andere woorden. Een shocktherapie dus, iets waar China de afgelopen drie decennia afkerig van is geweest. Academici hebben het bijvoorbeeld over de 'Middle income blues' (Peerenboom, een academicus die bezwaarlijk van steriele anti-Chinaschrijfsels kan worden verdacht) of, explicieter nog, over 'China's trapped transition' (Minxin Pei). Hun redenering is dat een shocktherapie allicht de enige manier is om het verzet van belangengroepen en stakeholders, die belang hebben bij het huidige status-quo en zich dus tegen al te verregaande politieke wijzigingen verzetten, te vlug af te zijn.

HET SOCIAALECONOMISCHE CHINESE VERHAAL

Er zijn ook nog andere denkkaders die meer betrekking hebben op sociaaleconomische aspecten. Met behulp van welke beelden, denkkaders en metaforen zoemen perslui zoal in op de aan sneltreinvaart veranderende Chinese economie en samenleving of op de rol van de Chinese economie in de wereldeconomie?

China als opkomende gigant en economisch succesverhaal

Het beeld dat China graag van zichzelf promoot, is genoegzaam bekend: het China waar *'the sky the limit'* is, de 'reus die eindelijk uit een lange slaap ontwaakt', waar een aanhoudende economische boom honderden miljoenen mensen uit de armoede heeft gehaald, ... Een land ook waar men in een goede dertig jaar de omwenteling van een agrarische naar een postindustriële samenleving probeert te maken en wolkenkrabbers als paddenstoelen uit de grond rijzen. Technologische huzarenstukjes (zoals de treinverbinding met Lhasa over de Tibetaanse plateaus of de Drieklovendam) en architecturale postmodern ogende hoogstandjes (zoals bijvoorbeeld de *Bird's Nest* of de nieuwe CCTV-toren in Beijing) doen daar nog een schepje bovenop. China als economisch succesverhaal dus. Het artikel 'Sjanghai, pretpark van het kapitalisme: hoog, hoger, hoogst' van Lieven Sioen in de Standaard (8/5/08) vormt een goede illustratie van dit denkkader.

De Chinese regering wil – zeker onder Hu Jintao – aan dat economische succesverhaal ook een sociaal luik breien en formuleerde dus de ambitieuze doelstelling om bv. tegen 2020 een sociaal zekerheidsstelsel op te bouwen voor iedereen, zowel in de steden als op het platteland.

De sociaaleconomische en ecologische keerzijde van dit verhaal: de relevantie van een neomarxistische lens

De keerzijde van dat Chinese wirtschaftswunder is echter al even berucht: het beeld van China dat een loopje neemt met intellectuele eigendomsrechten, een *rogue player* die niet volgens de regels van het kapitalistische spel speelt en waar sociale en ecologische dumpingpraktijken dus schering en inslag zijn, een land waar de sociale cohesie

bedreigd wordt omdat de kloof tussen rijk en arm almaar groter wordt – met een gini-coëfficiënt van momenteel 0.47 – een ecologische puinhoop, en ga zo maar door. Het is een boutade, maar het lijkt erop alsof in het huidige China anno 2008 Marx (of Charles Dickens als je wilt) relevanter is dan ooit. De permanente transitie waarin China vertoeft, leidt tot toenemende onrust en onbehagen bij grote delen van de Chinese samenleving, die in een nietsontziende ratrace verwickeld zijn. De sociale zekerheid is (nog) niet voldoende uitgebouwd om mensen een gevoel van veiligheid te bieden.

Met andere woorden: je zou bij wijze van spreken evengoed een neomarxistische lens kunnen richten op het huidige China, met sociale groepen die lijnrecht tegenover elkaar staan, ook al heeft men het in China zelf al lang niet meer over een ‘permanente klassenstrijd’. Vooral boeren en (migratie-)arbeiders vallen in het huidige China uit de boot. Hu en Wen doen sinds 2003 verwoede pogingen om dit via een sociaal en gezondheidszorgbeleid wat te verhelpen, maar het gaat moeizaam. Bij uitbreiding kan bij een neomarxistische analyse zich ook toespitsen op de rol van China en westerse multinationals in het hele globaliseringsverhaal (zie ook hoger). Maar dat gebeurt niet vaak, of toch niet expliciet in die termen. Wie nadrukkelijker de rol van westerse multinationals in het Chinese verhaal betreft, zal onvermijdelijk minder exclusief de (centrale) Chinese machthebbers viseren voor wat fout loopt in China. Westerse bedrijven en joint ventures hebben tot voor kort immers bijzonder gretig gebruik gemaakt van de dumpingpraktijken op het Chinese vasteland en onder één hoedje gespeeld met lokale apparatsjiks die (voor hun promotie) geëvalueerd werden op de economische groeicriteria in hun regio.

Socialisme met Chinese karakteristieken en de harmonieuze samenleving

Dat de Chinese machthebbers een ‘socialisme met Chinese karakteristieken’ voor ogen hebben, is genoegzaam bekend. Minder duidelijk is wat ze daar precies mee bedoelen. Het kan journalisten dus niet ten kwade geduid worden als ook zij (net als de Chinezen zelf) niet helemaal begrijpen waar dit soort Chinees socialisme nu precies voor staat. Gaat het om een marktdenken waar toch een centrale rol voor de staat blijft voorbehouden (een beetje zoals in het Frankrijk van Mitterrand in de beginjaren van zijn regering) of om een meer op Amerikaanse leest geschoeid laissez-fairekapitalisme?

Is het de uiteindelijke bedoeling van Hu Jintao en Wen Jiabao om de Chinese economie en samenleving te stuwen in de richting van een Europese sociale markteconomie, met dus aanzienlijke sociale correcties op ‘de onzichtbare hand’ van de markt? Is hun streven naar een meer rechtvaardige Chinese samenleving, waar de vruchten van het moderniseringsproces beter verdeeld worden, zowel tussen bevolkingsgroepen als tussen de regio’s, oprecht of zal het uiteindelijk toch *jiade* (fake) blijken te zijn, door de tegenkating van stakeholders die belang hebben bij een status-quo, of door de onwil van de leiders zelf die misschien niet echt geloven in hun eigen slogans (van de harmonieuze samenleving)?

Of valt het huidige Chinese economische stelsel misschien nog het best te omschrijven als een autoritair kapitalisme, een systeem dat de voordelen van zowel kapitalisme als van een autoritair politiek systeem in zich verenigt?

Socialisme met Chinese karakteristieken blijft dus wat enigmatisch, allicht zal er pas binnen afzienbare tijd uitsluitsel komen over de werkelijke aard van de sociaaleconomische aspecten van het Chinese model. Ongetwijfeld zien de Chinezen

zelf op dit ogenblik niet veel klaarder in de kwestie dan westerse journalisten.

Het globaliseringsparadigma: zero sum of win-win?

Wie nog wat dieper graaft, botst bij dat beeld van het sociaaleconomische Chinaverhaal op het impliciete paradigma dat waarnemers erop nahouden in verband met de globalisering.

Is globalisering een *zero sum game* (China, of bij uitbreiding Azië, gaat erop vooruit en het Westen gaat erop achteruit) of wel een win-winsituatie voor iedereen, minstens op termijn? Zal de globalisering de verwachtingen inlossen en ook de huidige verliezers in de Chinese samenleving uiteindelijk welvarender maken, zoals Deng Xiao Ping voor ogen had, toen hij zei dat het geen probleem mocht vormen dat sommigen in het nieuwe China eerst rijk werden? Of zal de globalisering uiteindelijk een sociaal armageddon en ecologisch kerkhof tweebrengen, als het al niet in China zelf is, dan toch minstens elders in de wereld. We trappen een open deur in als we stellen dat de mening van een journalist over globalisering een enorme weerslag zal hebben op zijn/haar Chinareportages. Opnieuw kunnen we in dit verband verwijzen naar het eerder aangehaalde (ruimere) concept van de mensenrechten. Peerenboom stelt in zijn boek terecht dat je, wanneer je ook sociale en economische mensenrechten beklemtoont vanzelf terecht komt bij vragen over globalisering, globale ongelijkheid en wie er baat heeft bij het vrijhandelsbeleid en het neoliberale kapitalisme.

In dat verband is het ook opvallend dat de economische steile opgang van China in het Westen vooral als bedreigend wordt ervaren sinds het toetreden van China tot de WTO in 2001. China evolueert sindsdien immers in ijltempo van de ‘fabriek van de wereld’ naar een land dat meer en meer zelf ook hoogtechnologische producten kan ontwerpen en vervaardigen. Anders gesteld: van ‘made in China’ naar ‘made by China’. China wordt dus nadrukkelijker een economische rivaal van het Westen (zie verder). De opkomst van China wordt ook als bedreigend ervaren omdat vooralsnog onduidelijk is of China een belangrijke episode vormt in de onafwendbare *race to the bottom* die multinationals voeren (qua sociale en milieunormen), een race waar vele landen zich in verward weten en die ook ons samenlevingsmodel en sociale zekerheidssysteem bedreigt, dan wel of het China menens is met zijn streven naar een sociale markteconomie (en nieuw links beleid van Hu) en het land dus op termijn veeleer zal evolueren naar onze normen.

Ook hier is de balans momenteel wat onduidelijk. Zo meldde de ‘International Herald Tribune’ al in maart 2008 dat veel Amerikaanse bedrijven, na het uitvaardigen van een nieuwe, striktere Chinese arbeidswet, wegtrokken van de oostkust van China naar het centrum en het westen van het land – omdat de normen daar blijkbaar minder strikt worden toegepast – of zelfs naar landen in de regio als Vietnam, Cambodja of Indonesië. Multinationals hanteren meer en meer – in hun woorden – de *China plus one*-strategie (zie ook het artikel in de NYT van 18/6/08: *Investors Seek Asian Options to Costly China*). “...But a growing number of multinational corporations are pursuing a strategy that companies and analysts call ‘China plus one’, establishing or expanding Asian bases outside China, particularly in Vietnam. A long list of concerns about China is feeding the trend: inflation, shortages of workers and energy, a strengthening currency, changing government policies, even the possibility of widespread civil unrest someday. But most important, wages in China are rising close to 25 percent a year in many industries, in dollar terms, and China is no longer such a bargain.”

Last but not least, het onbehagen over de economische rol van China in dit globaliseringsverhaal heeft ook te maken met het groeiende besef in het Westen dat ons kapitalistische maatschappij- en groeimodel stilaan op zijn limieten botst. Van alle BRIC-landen (landen met een opkomende economie zoals Brazilië, Rusland, India en China) is het ongetwijfeld China dat ons het meest met de neus op die feiten drukt, of het nu gaat om uit de pan swingende voedsel- en olieprijsen, roofbouw op natuurlijke rijkdommen of dreigende watertekorten. Als iedereen volgens westerse standaarden wil leven, helpen we met zijn allen de planeet binnen de kortste keren naar de vaantjes. In China vinden we dit ontvullende besef uitvergroot. Onbewust of impliciet ligt dit westerse bijna existentialistische dreigingsbesef ook aan de oorsprong van veel negatieve China-artikels.

De Chinese samenleving: ‘winners en losers’ versus burgers die zowel winnaar als verliezer zijn

Eenzelfde nuance kun je eigenlijk ook maken over de Chinese burgers zelf. Op dit ogenblik overheerst bij journalisten en columnisten het beeld dat de Chinese samenleving duidelijke winnaars en verliezers telt. Bij die eersten vind je de nouveaux riches en de groeiende middenklasse. De tweede categorie zou vooral de boeren omvatten en de arbeiders (met daarbij nog eens op stip de migratie-arbeiders, wier lot het meest penibel is). Een argument dat pleit voor dit denkkader is dat het moderniserings- en hervormingsproces duidelijk heeft geleid tot meer sociale diversiteit en fragmentatie in de Chinese samenleving. Specifieke belangengroepen hebben zich ontwikkeld met een duidelijk gearticuleerd bewustzijn van hun belangen. Een recent voorbeeld vond je begin 2008 nog in Shanghai, toen mensen uit de middenklasse zich hevig verzetten tegen het doortrekken van de Maghlevtreinverbinding, die ook hun (beter gegoede) wijk zou doorkruisen.

Je hoort vaak, en niet ten onrechte, dat er geen consensus meer bestaat over de sociaaleconomische hervormingen die nu nodig zijn. Die consensus was er wel aan het begin van de jaren 1980, toen iedereen bij de start van de hervormingen het gevoel had te zullen winnen bij de economische beleidsveranderingen van Deng. Ook voor Chinezen is het hervormingsproces met andere woorden een ‘zero sum game’ geworden. Wat goed is voor de ene, is bijna zeker slecht voor de andere. De huidige winnaars en vip’s zouden wel eens verdere hervormingen kunnen blokkeren.

Je kunt echter ook op een andere manier naar de Chinese samenleving kijken, namelijk als een land waar veel mensen tegelijk winnaars en verliezers zijn. Veel Chinese burgers hebben zowel gewonnen als verloren bij het hervormingsproces (zoals J. Wasserstrom stelt in een bespreking van Peter Hessler's boek ‘*Oracle Bones*’ in *The Nation* van 31/8/2006). Hessler, voormalig correspondent van de *New Yorker* in Beijing, toont met veel voorbeelden uit het dagelijkse leven aan dat mensen in China vandaag vrijer zijn dan ooit om te gaan en te staan waar ze willen en zelfs om te werken waar ze willen en te kopen wat ze willen. Maar tegelijk is het sociale zekerheidssysteem waar Chinezen vroeger konden op rekenen ingestort (‘het breken van de ijzeren rijstkom’). Hessler geeft talloze voorbeelden van mensen die in zekere zin zowel winnaars als verliezers zijn; de hervormingen hebben dus bij velen voor tegenstrijdige resultaten gezorgd. Zo kun je je Tibetaanse boeren of nomaden inbeelden die het Han-Chinese inwijkingbeleid als onderdrukkend ervaren, maar terzelfder tijd blij zijn dat hun dochter of zoon kan studeren aan een Chinese universiteit. Of een Chinees academicus die nu gemakkelijker toegang heeft tot westerse bronnen dan ten tijde van Mao en

tegenwoordig zonder veel bureaucratische poespas buitenlandse conferenties kan bijwonen, maar die anderzijds ook zijn huis in een statige oude *hutong*-wijk bedreigd weet door vastgoedmakelaars en misschien zal moeten 'relokalisieren' naar de buitenwijken van Beijing.

Andere mogelijke sociaaleconomische lenzen

Journalisten kunnen dus velerlei beelden en denkkaders hanteren om het huidige China te interpreteren in sociaaleconomische termen. Keuze te over en zoals gesteld is deze opsomming verre van volledig. We hebben het bijvoorbeeld niet eens gehad over de sociaaldemografische invalshoek en de gevaarlijke demografische cocktail van enerzijds een overtal aan jongeren uit eenkindgezinnen en anderzijds een snel verouderende Chinese bevolking. Dit is als het ware een demografische tijdbom die vanaf 2020-2030 economische groei in China onmogelijk dreigt te maken. Vaak luidt het dat *'China will get old before it gets rich'*. Ook dat is een lens die journalisten kunnen gebruiken om het economische succesverhaal van China te situeren en allicht te relativeren.

Idem dito voor de sociaaleconomische regiolenzen. Nogal wat waarnemers maken een duidelijk onderscheid tussen het meer welvarende oosten van China, de kustprovincies die vanaf eind de jaren '80 een duidelijke voorsprong hebben genomen (onder meer door het beleid van de speciale economische zones) en de wat achteropliggende provincies in Centraal- en West-China. Ook nu nog is er sprake van een duidelijke kloof, maar tegelijk probeert de regering Hu-Wen om de regionale ongelijkheid terug te schroeven via een 'Go West'-beleid en beleidsmaatregelen gericht op het revitaliseren van de verouderde industriële basis van Mao's China, het noordoosten in provincies als Liaoning en Heilongjiang. De regionale lens van het 'oosten versus het hinterland' zal echter ongetwijfeld nog wel een tijdje relevant blijven.

DE CHINESE CULTUUR EN HET CHINESE NATIONALE KARAKTER

Chinese beschaving

Zowat iedereen in het Westen heeft grote bewondering en respect voor de 5000 jaar oude Chinese beschaving en cultuur. Kalligrafie, porselein, de Chinese muur, de terracotta krijgers in Xian, ... het culturele China heeft iets mysterieus en zelfs bijna esoterisch. De vele honderdduizenden toeristen die elk jaar naar het 'land van het Midden' reizen, zijn een symbool voor de vrijwel onaantaste aantrekkingskracht van de Chinese beschaving en cultuur.

Journalisten hebben – net als academici trouwens – de neiging om fenomenen en gedragpatronen in China op een andere wijze te duiden, net omdat ze uit een cultuur en beschaving stammen die niet de onze is. Om een voorbeeld te geven: wanneer een westerse CEO (in casu de baas van speelgoedmultinational Mattel) zich bij de Chinezen verontschuldigt omdat zij alle schuld hebben gekregen voor giftig speelgoed, terwijl eigenlijk de hoofdvestiging door een fout in het design van het speelgoed de hoofdverantwoordelijkheid droeg, heet het al snel dat de man zich verontschuldigt om 'gezichtsverlies te vermijden' bij de Chinezen, vanuit het idee dat gezichtsverlies in de Chinese cultuur *not done* is (zie bv. Time van 21/7/2007). Indien het om een westerse vestiging zou gaan, zou het *mea culpa* van de CEO allicht gewoon gezien worden als een terechte verontschuldiging voor iets waarvoor het bedrijf in de fout is gegaan. Met andere woorden: in de Chinese context hebben journalisten de neiging om bepaald gedrag, waarvoor vaak ook een westers equivalent en/of reden bestaat en dus eigenlijk vertrouwd aanvoelt, toch te duiden in Chinese 'culturele' termen. Tot op zekere hoogte kan een culturele verklaring zelfs relevant zijn. Maar doorgaans gaat het maar om een gedeeltelijke waarheid. In het geval van Mattel speelden wellicht ook andere factoren mee dan een logica die louter gericht was op het vermijden van gezichtsverlies.

Elders zijn er hele bibliotheken vol geschreven over de Chinese beschaving en cultuur en over de pogingen van Mao Zedong om daar komaf mee te maken (vooral tijdens de Culturele Revolutie). Zo is onder meer de sociale status van vrouwen er

onder de communisten serieus op vooruitgegaan. Hier houden we het er gewoon op dat ook deze oud-Chinese beschavingslens kan worden gebruikt als invalshoek bij artikels. Programma's als 'China voor beginners' (VRT) hebben dat trouwens met verve gedaan.

Onvermijdelijk wedijveren analisten en columnisten ook met elkaar om het Chinese 'nationale karakter' te typeren. De labels en denkkaders vliegen daarbij in het rond. Het risico op essentialiseren en reïficeren van de Chinese cultuur loert nadrukkelijk om de hoek.

Neoconfucianisme versus amerikanisering en verwestersing

Het neoconfucianisme lijkt voor velen een goede invalshoek om de Chinese psyche en waarden te duiden: de zorg voor de ouders als ze oud worden, de klemtoon op onderwijs en hard werk, de harmonieuze samenleving, een (paternalistische) legitimiteit van de performantie in plaats van een meer klassiek-democratische legitimiteit voor het bewind, ... Mencius stelde duizenden jaren geleden al dat 'de mensen de basis vormen' – de legitimiteit van de beleidsmensen hangt volgens hem af van wat we in hedendaagse termen de *hearts and minds* van het volk zouden noemen. De bewindvoerders moeten dus alles in het werk stellen om het lot van de gewone mensen te verbeteren. De neoconfucianistische invalshoek lijkt des te meer gerechtvaardigd omdat de Chinese machthebbers sinds een paar jaar zelf alle zeilen bijzetten om een confucianistische revival te bewerkstelligen. Niet toevallig worden overal ter wereld Confuciusinstituten opgericht om de Chinese taal en cultuur te helpen verspreiden.

Terzelfder tijd gaat de verwestersing en amerikanisering van China, zeker bij de jeugd, met rasse schreden verder. McDonalds, KFC, Starbucks, Nokia, Halloween, Valentijn... de lijst van westerse iconen en festivals die de Chinezen nadrukkelijk aan de boezem drukken wordt steeds langer.

Materialisme en sociaal wantrouwen versus sociaal vertrouwen en religieuze revival

De clichés over materialistische en zelfzuchtige jonge Chinezen (de beruchte 'kleine keizers') moesten nadrukkelijk worden bijgesteld toen duidelijk werd dat de aardbeving in Sichuan een soort 9/11-sentiment losweekte bij zowat iedereen, jong en oud. In één ruk mocht ook de stereotype dat de Chinese samenleving sociaal vertrouwen zou ontberen – veroorzaakt door de Culturele Revolutie – voorgoed in de kast. Vaak heet het immers dat Chinezen willen vooruitkomen in het leven, maar moeite hebben om met elkaar op te schieten ("*The Chinese want to get ahead, but they have a hard time to get along*"). Na de aardbeving bleek dat delen van de Chinese samenleving, over sociale klassen, sectoren en regio's en provincies heen, wel solidair waren met elkaar.

In het nieuwe millennium blijken in China zowel materialisme en consumptiedrift als religieuze en spirituele interesse de wind in de zeilen te hebben. Voor een deel wordt die religieuze revival aangewakkerd door de overheid, aangezien de KP-top religieuze tradities en stromingen als het boeddhisme en christendom wil aanwenden in functie van de 'harmonieuze samenleving'. De overheid neemt echter tegelijk nog altijd een wat tweeslachtige houding aan tegenover godsdienst. Enerzijds probeert ze die voor de eigen kar te spannen, anderzijds vertrouwt ze religie nog steeds niet helemaal. Soms

vreest de overheid voor de sociale stabiliteit of is ze bang dat religieuze groepen de autoriteit van het regime regelrecht zullen uitdagen, zeker als de beweging ondergronds is georganiseerd of een brede waaier van bevolkingsgroepen lijkt aan te spreken (cfr. Falun Gong).

De overheid speelt dus tot op zekere hoogte een rol in die religieuze revival, maar is zeker niet de enige factor. Aan de basis beweegt er ook heel wat, bijbels gaan bijvoorbeeld in veel boekhandels als zoete broodjes over de toonbank. Soms liggen wel prozaïscher motieven aan de basis van die religieuze hausse, zoals het verlangen ‘om het Westen beter te leren kennen’ of zelfs gewoon om Engels te leren. Al is het toch niet helemaal duidelijk hoe je je Engels kunt bijspijkeren met teksten in de trant van *Thou shalt not...*, maar goed.

Patriottisme, nationalisme en xenofobie en totalitair denken versus een waaier van opinies

Een veel hardnekkiger lens is die van het opkomende nationalisme en patriottisme bij Chinese jongeren, al of niet aangezwengeld door de Chinese regering die op die manier zou proberen haar legitimiteit op te krikken nu het communistische gedachtegoed bijna in de nevelen der tijden is verdwenen.

Dit denkschema is om velerlei redenen problematisch. Af en toe wordt in de westerse pers geïnsinueerd dat de Chinese regering het nationalismekraantje – net als het kraantje van mediaopenheid trouwens (zie de ‘International Herald Tribune’ van 19/5/08) – gewoon open- of dicht kan draaien al naargelang het haar uitkomt. Daarbij wordt over het hoofd gezien dat de regering de Chinese publieke opinie weliswaar wel kan manipuleren, maar niet volledig kan controleren. Zo wordt voorbijgegaan aan het feit dat Chinese jongeren zich wel degelijk gekrenkt voelden door de nogal eenzijdige berichtgeving in de westerse media, iets wat zij aanvoelden en beschouwden als onterecht *China-bashing*. Met andere woorden, soms hebben die jongeren wel degelijk minstens voor een deel een punt en voelen ze zich terecht op hun Chinese ziel getrapt. Peerenboom stelde in zijn boek dat het idee dat het Westen dubbele standaarden hanteert in zijn mensenrechtendiscours het nationalisme in de hand werkt.

De Chinese overheid moet op een dun koord laveren: enerzijds kan het nationalisme haar ongetwijfeld meer legitimiteit verschaffen, anderzijds wil ze het niet zover laten komen dat de zakenbelangen daardoor gevaar lopen (cfr. de heikele relatie met Japan) of dat nationalistisch protest (tegen bv. Frankrijk en Carrefour) ergens onderweg ‘ontspoorst’ en verwordt tot protest tegen het Chinese regime zelf. Als ze niet uitkijkt, kan de regering de controle over nationalistisch geïnspireerde protesten helemaal kwijtspelen. Dat is een moeilijke evenwichtsoefening voor de Chinese overheid, die immers bij momenten wel degelijk zelf ook wordt opgejaagd door nationalistische bloggers. Recentelijk was dat bijvoorbeeld nog duidelijk te merken toen Japanse hulp aan de getroffen gebieden in Sichuan werd afgeblazen, omdat de inzet van het Japanse leger op Chinees grondgebied te gevoelig ligt bij de Chinese publieke opinie.

Ook al bevat een nationalistische lens een grond van waarheid, toch wordt in krantenartikels iets te vaak geschermd met ‘xenofob nationalisme’ – een label dat dan blijkbaar van toepassing zou zijn op grote delen van de Chinese jeugd. Zelfs vergelijkingen van de Chinese jeugdige nationalistisch gezinde bloggers met de Rode Garde tijdens de Culturele Revolutie worden gretig uit de mouw geschud. De rode

wachten zouden in het midden van de jaren '60 even dogmatisch hun onfeilbare roerganger steun hebben toegeschreeuwd op het Plein van de Hemelse Vrede als bloggers nu tekeergaan tegen pakweg Carrefour of Yao Ming, als die laatste wat te krenterig wordt ingeschat bij het storten van hulp voor de aardbevingsslachtoffers. Toegegeven, niet alleen onze persmensen bezondigen zich aan dit soort al te voor de hand liggende historische vergelijkingen, ook in China zelf hebben columnisten het sinds een paar jaar over de *online red guards* (bv. Raymond Zhou in de *China Daily* van 17/6/2006), die vitriool zouden spuien op weblogs en iemand virtueel kunnen lynchen. Onlangs nog mochten Björk en Sharon Stone een en ander aan den lijve ondervinden.

Net wij, hier in Vlaanderen, zijn goed geplaatst om te weten dat nationalisme een bijzonder complex fenomeen is, met tal van potentiële oorzaken. Dat wil niet zeggen dat er in China geen voedingsbodem voor nationalisme zou zijn of dat die bloggers niet nogal xenofob en hatelijk uit de hoek kunnen komen. De vraag is alleen wat het verschil is met de doorsnee Vlaamse website, waarop lezers met 'gezond verstand' hun meningen spuien? In hoeverre vormen dergelijke reacties een goede weergave van de Vlaamse publieke opinie?

Een van de hedendaagse enigma's in China bestaat erin dat enerzijds totalitair denken (de online rode wachten die geen afwijkende mening lijken te tolereren), morele autocratie en consensusdenken de publieke opinie lijken te domineren over bepaalde kwesties; anderzijds dat academici en journalisten het erover eens zijn dat er in China sinds het ontstaan van de Volksrepubliek nog nooit zo een grote diversiteit aan standpunten en meningen is geformuleerd.

Pragmatisme

Het veelgeprezen pragmatisme van de Chinezen is een terecht label en wordt goed samengevat in hun spreekwoord 'de rivier oversteken door te voelen aan de stenen'. Proefprojecten die bewezen hebben goed te werken, worden naderhand op grote schaal doorgevoerd. Dat was bijvoorbeeld het geval met de speciale economische zones in de jaren '80 en '90. Sinds 2003 wordt ook de rurale gezondheidsverzekering (NCMS) volgens dit procédé hervormd.

Corruptie en guanxi versus de Chinese droom en sociale mobiliteit

Het is helaas ook niet meer dan terecht dat Chinawaarnemers de 'wijdverspreide corruptie en het belang van netwerken (*guanxi*)' beklemtonen. Velen worden inderdaad steenrijk door corruptie en *guanxi*, al moeten we daar in één adem aan toevoegen dat er in het huidige China tegelijk – bijvoorbeeld door het afschrikwekkende *gaokao*-examensysteem – toch enorme mogelijkheden bestaan tot sociale mobiliteit. Velen leven hun eigen *Chinese dream*.

Chinese gebruiken, gezegdes en bijgeloof

Af en toe maken reporters ook gebruik van erg oude Chinese gebruiken, spreuken en bijgeloof, om een verhaal te duiden of op te leuken, bijvoorbeeld het bijgeloof van Chinezen over cijfers en numerologie (zoals de start van de Olympische Spelen op 8/8/8) of het gerucht dat de ronde deed op veel weblogs dat de Chinese communistische bewindvoerders (na de aardbeving in Sichuan) het 'mandaat van de hemel' waren kwijtgespeeld en dat er dus een regimewissel in het verschiet moet liggen.

Dat spreuken een goede invalshoek vormen voor veel reportages, bewijst bijvoorbeeld het Chinese gezegde ‘de verhouding tussen de Chinese bevolking en haar leiders is zoals die tussen water en een boot’. Water vertegenwoordigt hier de bevolking en de boot staat voor de regering. Water kan de boot laten drijven, maar kan de boot ook doen kapseizen. Spreekwoorden zeggen allicht wel iets over de Chinese volksaard, maar zijn altijd veralgemeningen, die bovendien vaak stammen uit een periode die al een tijdje achter ons ligt. Dat houd je best voor ogen als je zo een spreuk wilt toepassen op de huidige, aan een rotvaart voortdenderende Chinese samenleving.

Racistische lens?

Culturele bespiegelingen laveren vaak op de rand van racisme. Zo krijgen sommige journalisten bijvoorbeeld van hun hoofdredacteur de orders mee om op reportage te gaan in China en niet terug te keren zonder een verhaal over het ‘gele gevaar’. Met andere woorden: ze richten een raciale lens op China en de teneur van het stuk ligt al van tevoren vast. Voorlopig blijft het wachten op een darwinistisch evolutionair-psychologische theorie die omstandig het gebrek aan vertrouwen tussen het Kaukasische en het gele ras uit de doeken doet.

Een recent voorbeeld van mediaberichtgeving die op of over het randje is, vormde de column van Sjaak Bral in Nederland, die tal van Nederlandse Chinezen schoffeerde: (10/4/08) “... Ik had ze subiet het land uitgeswaffeld. Of nee: we hadden ze moeten gijzelen om China onder druk te zetten en verplicht Tibetaans moeten leren. Vervolgens dreigen om ze in de fik te steken – ze zijn in China nogal gevoelig voor fakkels, heb ik begrepen. Ze rennen weg voor een lopend vuurtje. De enige manier om de olympische vlam en de bijbehorende gedachte in leven te houden, is met een roedel bodyguards die erom heen rennen. Als dát geen bewijs is dat de wereld naar de klote gaat, weet ik het ook niet meer.”

Internationaal maakten vooral de commentaren van Cafferty op CNN (9/4/08) ophef: hij stelde dat de Chinezen een *bunch of goons and thugs* waren en liet in eerste instantie in het midden of hij daarmee de Chinese toppolitici bedoelde of het Chinese volk in zijn totaliteit. Het hoeft weinig verbazing te wekken dat hij zich daarmee de toorn van zowat de volledige Chinese publieke opinie op de hals haalde.

Het denkkader waarbij China stelselmatig als zondebok wordt opgevoerd voor al wat er fout loopt in de huidige wereld, is minstens voor een deel racistisch geïnspireerd. Of we nu spreken over de klimaatopwarming, de stijgende voedsel- en olieprijs of het verlies aan banen in fabrieken in het Westen, veelal wordt de schuld in de schoenen geschoven van China, de zogenaamde winnaar in de ratrace van de globalisering. Nochtans krijgt China even rake klappen in dit hele verhaal, denk bijvoorbeeld aan de toenemende inflatie, het afvloeien van miljoenen arbeiders uit staatsbedrijven en de enorme verborgen werkloosheid, de grote ecologische schade, ...

CHINA IN DE WERELD

China op het internationale schouwtoneel

Samuel Huntingtons theorie van botsende beschavingen wordt niet vaak van stal gehaald om de relatie tussen China en het Westen te typeren, ook al ziet menig waarnemer potentieel een conflict tussen China en de westerse wereld aan de niet zo verre einder. Dat is een beetje verwonderlijk, want vaak heet het dat China een beschaving is, die een staat beweert te zijn. Die stelling strookt overigens niet echt met het andere, minder bekende beeld van China als een multi-etnische staat. De Han-meerderheid maakt 92% van de bevolking uit, meer dan 50 minderheden vormen de rest. Op zich maakt het weinig uit of je China nu als een staat of als een beschaving beschouwt voor de beeldvorming over hoe China zich in het internationale systeem gedraagt en zal gedragen in de toekomst.

Dit is de bekende vraag of we China moeten 'engageren' (WTO, Olympische Spelen) of 'confronteren' (westers protectionisme, de te lage yuan renminbi aanklagen). Moeten we geloof hechten aan China's 'vreedzame opkomst' (*heping jueqi*), waarbij China weer zijn rechtmatige plaats inneemt in de constellatie van wereldmachten? Of zullen uiteindelijk aloude geopolitieke overwegingen een doorslaggevende rol spelen – nadat China zich eerst nog een aantal jaar low profile opstelt terwijl het zijn macht tracht te consolideren? In die laatste optiek zou China uiteindelijk niet zozeer een *responsible stakeholder* blijken en samenwerken rond belangrijke thema's als nucleaire proliferatie of terrorismebestrijding, maar vooral uit zijn op eigen belang. Sommigen vrezen zelfs dat de opkomst van China op termijn voor een nieuw geopolitiek onevenwicht zou kunnen zorgen – China als *the next big threat* dus. Het achterliggende paradigma hierbij is dat de opkomst van elke nieuwe wereldmacht in de geschiedenis heeft geleid tot conflicten en in dat verband wordt er vaak vergeleken met de opkomst van Duitsland en Japan aan het begin van de vorige eeuw. China zou zich ook kunnen ontwikkelen tot een *freerider* of zelfs een *rogue player*. Toegegeven, het zijn vooral Amerikaanse neoconservatieven en de Robert Kagans van deze aardbol die er dit denkpatroon op nahouden, maar veelal sijpelt vroeg of laat een en ander door in artikels van westerse journalisten.

Een iets minder zwart-witbeeld van de internationale rol van China bestaat erin dat het land zich, net als elke andere grote macht, vaak geplaagd ziet voor conflicten tussen waarden en belangen, tussen idealisme en realisme. Het ideaal van een harmonieuze wereld, dat ook wordt gepropageerd door de mensen die de toespraken van Hu Jintao schrijven, botst soms wel erg nadrukkelijk met de Chinese belangen. Deze vrij genuanceerde lens doet het vooralsnog minder goed in de media. Waarnemers in de westerse pers houden het er meestal op dat ouderwetse of zelfs negentiende-eeuwse realpolitieke overwegingen domineren in het Chinese buitenlandse beleid. Waarden lijken vooral iets westers te zijn: gaat het hier om de typisch westerse overmoed in verband met de morele superioriteit van het eigen politieke systeem en waarden?

Waarnemers zijn er overigens niet gerust op dat een democratisch China wel zoveel veiliger zou zijn voor de wereld. Velen vrezen dat nationalisme in een democratiserend China een meer expansionistisch en agressief buitenlands beleid zou inluiden. Anderen stellen daarentegen dat het huidige tijdperk fundamenteel verschilt van pakweg het begin van de twintigste eeuw, een tijdperk waar de Chinese opkomst zoals gezegd vaak mee vergeleken wordt. De factor grondgebied zou immers minder belangrijk zijn geworden als machtsbron, de globale media spelen nu veel directer op de bal en de globalisering heeft geleid tot een grotere onderlinge afhankelijkheid tussen staten en economieën die volledig in elkaar verstrengeld zijn geraakt.

China in Afrika

De rol die China in Afrika speelt, haalt de laatste jaren frequent de westerse pers. In striemende commentaren lezen we in dat verband vaak dat Chinezen ‘de nieuwe imperialisten en kolonialisten’ zijn. Chinezen zelf daarentegen beklemtonen dat ze een eigen pragmatisch ontwikkelingsmodel voorstaan, waar Afrikaanse landen zich misschien door zouden kunnen laten leiden. In China zelf is er de afgelopen drie decennia met die aanpak immers duidelijke vooruitgang geboekt. Er bestaat geen blauwdruk voor ontwikkeling, zeggen de Chinezen, elke strategie om een land te ontwikkelen en te moderniseren moet noodzakelijkerwijs aangepast zijn aan de context. Desalniettemin zijn de hoofdingrediënten bekend van wat je als de ‘Beijing-consensus’ of het Oost-Aziatische model kunt omschrijven. Een sterke, soft-autoritaire overheid is noodzakelijk om economische groei en stabiliteit te verzekeren. Pas later, op een hoger niveau van ontwikkeling, kan eventueel democratisering overwogen worden. Pragmatisch als ze zijn, gebruiken de Chinezen zelf liever niet de term ‘model’. Modernisering wordt door China vooral geïnterpreteerd als economische ontwikkeling, die de motor moet vormen voor andere hervormingen. In het Westen stelt men vrijheid en democratie – naast goed bestuur – als cruciale voorwaarde voor modernisering.

Op de achtergrond speelt ook de vrees van het Westen dat het Chinese ‘model’ (ook al mag het dan die naam niet hebben) een alternatief zal bieden voor de westerse formele liberale democratie, die er ondanks alle mooie woorden overduidelijk niet in geslaagd is om de sociale ongelijkheid uit de wereld te bannen (om van de huidige ecologische uitdaging nog te zwijgen). De vrees bestaat dus dat China zich zal ontwikkelen tot ‘leider van de ontwikkelingslanden’, een rol die het ten tijde van Mao ook al op zich trachtte te nemen. China beschouwt zichzelf, althans in het officiële discours, immers nog altijd als een ontwikkelingsland. Het land wentelt zich dus nog altijd in de rol van underdog.

Een ander bekend facet van China's beleid elders in de wereld, onder meer in Afrika, is het belang dat de Chinezen hechten aan principes als nationale soevereiniteit en niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van een land. Journalisten bekijken het conflict in Soedan of pakweg Mugabes dictatoriale aanpak bij de verkiezingen in Zimbabwe door deze lens. China verzet zich tegen al te nadrukkelijke internationale inmenging. Opnieuw kun je die invalshoek proberen te duiden. Niet alleen Chinees eigenbelang speelt hier een rol, maar allicht ook de eigen Chinese tragische ervaring met buitenlandse machten die China in de 19de en 20ste eeuw hebben gedomineerd.

Overigens moet ook deze lens wat worden bijgesteld: de Chinezen lijken zich meer en meer bewust te worden van het feit dat hun reputatie in het geding is als ze te nauw samenwerken met 'schurkenstaten' of hardvochtige regimes. Zowel in Noord-Korea, Soedan als Myanmar hebben de Chinezen, zij het vaak achter de schermen, recentelijk een cruciale rol gespeeld om bewindslui in die landen tot meer inschikkelijkheid te dwingen. Ook op het vlak van ontwikkelingshulp beginnen Chinezen de laatste tijd meer contacten te leggen met internationale organisaties, om te kijken of samenwerking mogelijk is. Nu China zich wat assertiever begint te op te stellen op het internationale schouwtoneel, wordt het boeiend om te zien welke trend zich de volgende jaren zal doorzetten.

Opkomende supermacht of regionale macht?

Chinees academici houden het erop dat China in de nabije toekomst moet kiezen tussen een rol van 'staart van de os' of 'kop van de haan'. Volgens velen onder hen is het beter om in de nabije toekomst een leidende rol te spelen in de onmiddellijke omgeving (Zuid- en Oost-Azië), dus de 'kop van de haan' te zijn dan de 'staart' te vormen van de 'os'. De 'os' staat voor het internationale systeem, dat na de Tweede Wereldoorlog vooral op westerse leest werd geschoeid. De Tibetcrisis heeft volgens hen immers duidelijk gemaakt dat het Westen niet klaar is om China een leidende rol te laten spelen op het internationale schouwtoneel. Het Westen zal gebruik maken van gebeurtenissen als die in Tibet om er China's aspiraties mee onder de mat te vegen.

Tibet

En daarmee zijn we finaal bij Tibet aanbeland. Over Tibet is het wederzijdse onbegrip tussen het Westen en Chinezen duidelijk het grootst – het water is hier wel bijzonder diep. Alleen al het feit dat Chinezen Tibet nooit bij een sectie 'China in de wereld' zouden onderbrengen, maar de kwestie integendeel beschouwen als een interne Chinese aangelegenheid, zegt genoeg.

Chinezen zien de Tibetanen als een van de vele minderheden in hun land en vinden van zichzelf dat ze de provincie (of het land, terminologie is belangrijk hier!) uit het feodale tijdperk aan het halen zijn en er welvaart en ontwikkeling voor iedereen brengen, inclusief voor de Tibetanen dus. Ze wijzen op historische redenen om dit verhaal te stutten, maar hun beeld heeft overduidelijk ook te maken met de in China wijdverspreide perceptie (en mythe) dat China een vredelievend, organisch gegroeid land zou zijn, dat wars is van aspiraties van hegemonie. Zij zien China als een grote beschaving die door haar superieure cultuur andere volkeren heeft verleid om toe te treden tot het land. Geweld en dwang zouden in die opvatting dus niet echt een rol hebben gespeeld bij het ontstaan van China, dit uiteraard in tegenstelling tot het

expansionistische en hebzuchtige Westen. Deze kijk op de Tibetaanse kwestie vind je frequent in Chinese media en het lijkt weinig twijfel dat de meeste Han-Chinezen die mening delen.

Het hoeft geen betoog dat de westerse goegemeente het lichtjes anders ziet: velen zien Tibet als een soort Shangri-La, een laatste toevluchtsoord voor onze op hol geslagen cultuur van hyperconsumentisme, een ongerepte regio die nu verloren dreigt te gaan door het repressieve en doelbewuste inwijdingsbeleid van de Chinezen. De term ‘culturele genocide’ die de Dalai Lama gebruikt (maart 2008) om het Chinese optreden in Tibet te typeren, vat goed samen hoe westerse journalisten, minstens impliciet of onbewust, tegen de zaak aankijken. Tibetanen moeten echte culturele autonomie en religieuze vrijheid krijgen, sommigen pleiten in navolging van het Tibetan Youth Congress zelfs voor onafhankelijkheid.

CONCLUSIE

Na dit – niet volledige – overzicht van mogelijke denkkaders of lenzen om naar China te kijken, moet duidelijk zijn dat het coveren van China anno 2008 een heikele opdracht is voor Chinacorrespondenten en deskjournalisten. Een plejade van invalshoeken is voorhanden om het land te bekijken, of het nu gaat om de politiek-institutionele aard van het Chinese bewind, de sociaaleconomische aspecten van het Chinese verhaal, culturele typering of de rol van China elders in de wereld.

Het is dus de boodschap om karikaturen (‘de goeden versus de slechten’) te proberen te vermijden en te blijven nuanceren. Dat lukt vrij goed in speciale bijlagen, zoals in de ‘Rode boekjes’-reeks in de Standaard in de eerste helft van 2008. Ook in een olympisch jaar is er in principe een waaier van informatie ter beschikking van iedereen die dat wil, via de geschreven pers en de audiovisuele media. Maar niet iedereen is even gepassioneerd door China.

De grootste uitdaging voor de gemiddelde lezer bestaat er misschien wel in om de dagelijkse berichtgeving over China op de juiste manier te interpreteren. In tegenstelling tot speciale Chinabijlagen krijg je bij de ‘Chinese’ mediafeiten van de dag niet alle mogelijke invalshoeken of een veelheid aan onderwerpen en fenomenen te verorberen. Je krijgt gewoon een relaas van wat er die dag is gebeurd en die mediafeiten worden vaak aangeleverd door Angelsaksische *gatekeepers*. Die zijn onvermijdelijk een beetje bevooroordeeld, net zoals elk medium trouwens. Het blijft bijvoorbeeld opvallen hoe weinig de Chinese overzeese bevolking (inclusief studenten) in Amerikaanse kranten aan het woord is gekomen naar aanleiding van de gebeurtenissen in Tibet. Ook bij ons was dat trouwens het geval. Anderzijds had de pro-Tibetbeweging weinig of geen moeite om de pers te halen (bv. ook nog op 21/6/08 in de Standaard, een interview met Yangkyi Takla, minister in de Tibetaanse regering in ballingschap). Een meer evenwichtige verslaggeving zou niet alleen Lulu Wang of de Chinese ambassadrice opvoeren, maar ook eens kijken wat gewone Chinezen die bij ons studeren over de kwestie te zeggen hebben. Nu wordt het ‘Chinese standpunt’ in de praktijk meestal weergegeven via een tussenpersoon, de journalist of een deskundige.

Dat heeft ook wel gevolgen: niet zelden wordt er gegrossierd in stereotiepe beschrijvingen van Chinezen die ‘gehersenspoeld en/of ultranationalistisch’ zouden zijn. Laat ons de proef op de som nemen en een aantal van die mensen uitgebreid aan het woord laten. Al was het maar om coverage als die van *the Boston Globe* te vermijden, (in het artikel ‘China’s new nationalists’ van 21/4/08): “...an increasingly zealous nationalism among Chinese youth. ... There is a crucial distinction between a healthy, constructive nationalism and the pathological variety that Adolf Hitler sought to inject into the Berlin Olympics of 1936. Nevertheless, the nationalistic vehemence that has come into view this spring among China’s best and brightest is a troubling phenomenon. It suggests that nationalism has replaced Maoism or Marxism as the legitimating credo of China rulers – and that the critical spirit defining the Tiananmen protests of 1989 has given way in some quarters to an emotional identification with the ancient idols of blood and soil.” Tja. Misschien moeten Chinezen ook maar eens bij het ‘Centrum voor Gelijke Kansen’ langsgaan?

Daarenboven geldt ook voor China het adagium ‘alleen slecht nieuws is nieuws’. Feiten die China in een wat positiever daglicht stellen, halen door de band genomen het nieuws niet, of het zou in de rubriek ‘faits divers’ moeten zijn, van het genre ‘Chinese politieagente geeft de borst aan 9 baby’s die wezen zijn geworden bij de aardbeving en krijgt als beloning een medaille van de KP als excellent partijlid’. Wat je integendeel op een doorsnee mediadag wel op je bord krijgt, is giftig speelgoed, vervuilende Chinese fabrieken en xenofobe Chinese jongeren die Sharon Stone voor hoer uitschelden. Wie dus, zoals iedereen van ons, ‘s ochtends half uitgeslapen vluchtig de krantenpagina’s doorneemt, riskeert met een nogal negatief beeld van China weg te komen.

Het is al vaak gezegd en geschreven: een journalist die buitenlandse thema’s covert, heeft eigenlijk een belangrijker rol te vervullen om de objectiviteit van berichtgeving te verzekeren dan een journalist van de binnenlandredactie. Als mensen bijvoorbeeld binnenlandse misdaadcijfers op een schreeuwerige voorpagina zien prijken, kunnen ze dat toch misschien wat beter relativeren dan als ze negatief nieuws over het verre buitenland lezen. In hun dagelijkse leven weten Belgen ook wel dat het allemaal zo’n vaart niet loopt; Mortsel of Izegem zijn de Bronx niet. Bij buitenlandberichtgeving over landen als pakweg Rusland of China, waar krantenlezers normaliter niet hebben vertoefd, hebben mensen die *reality check* niet. Buitenlandreporters spelen dus een cruciale rol en net daarom zouden vooral zij de lenzen die ze gebruiken moeten ontleden.

Last but not least zouden westerse media misschien iets vaker in eigen boezem moeten kijken en nagaan waar ze eventueel in de fout zijn gegaan. Zelfreflectie is immers geen overbodige luxe meer in een tijdperk waarin volgens Fareed Zakaria (*The rise of the rest* (3/5/08) in *Newsweek*) het volgende geldt: “In many countries...nationalism arises from a pent-up frustration over having to accept an entirely Western, or American, narrative of world history — one in which they are miscast or remain bit players..... Such divergent national perspectives always existed. But today, thanks to the information revolution, they are amplified, echoed, and disseminated. Where once there were only the narratives laid out by *The New York Times*, *Time*, *Newsweek*, the *BBC*, and *CNN*, there are now dozens of indigenous networks and channels — from *Al Jazeera* to *New Delhi’s NDTV* to *Latin America’s Telesur*. The result is that the ‘rest’ are now dissecting the assumptions and narratives of the West and providing alternative views.”

Daar heb ik niets aan toe te voegen.

[BRONNEN]

Kranten en tijdschriften

De Standaard

De Morgen

The Economist

International Herald Tribune

The New York Times

The Nation (vooral artikels geschreven door Jeffrey N. Wasserstrom)

Dissent (vooral artikels geschreven door Daniel A. Bell)

The Guardian

Time magazine

Le Monde

Courrier International

Voornaamste academische bronnen

CHINA POLICY INSTITUTE, University of Nottingham.

CHINA SECURITY. <http://www.chinasecurity.us/index.asp>

Debating China's Future. In: *China Security*, Vol. 4 No. 2 Spring 2008, pp. 3-26

PEERENBOOM, R., *China modernizes: Threat to the West or Model for the Rest?*
Oxford: Oxford University Press, 2007. xv + 406 pp.